

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ
ІНСТИТУТ ПРАКТИЧНОЇ КУЛЬТУРОЛОГІЇ ТА АРТ-МЕНЕДЖМЕНТУ
КАФЕДРА МИСТЕЦТВОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Кваліфікаційна робота на тему:

**ОСОБИСТІТЬ ГЕОРГІЯ НАРБУТА В УКРАЇНСЬКОМУ
МИСТЕЦЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ**

на здобуття освітнього ступеня «Магістр» зі спеціальності
023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація»

виконала здобувачка 2 курсу,
групи ММЕ-21-22

Пушкаренко Крістіна Михайлівна

Науковий керівник:

кандидат історичних наук, доцент,
завідувачка відділу
аспірантури та докторантури

Зеленська Лариса Михайлівна

Рецензент:

доктор історичних наук,
в.о. завідувача кафедри
культурології, міжкультурних
комунікацій Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв

Карпов Віктор Васильович

Дипломна робота допущена до захисту перед ЕК рішенням кафедри
Протокол № _____ від «___» _____ 2023 р.

Завідувач кафедри мистецтвознавчої експертизи,

кандидат філософських наук, доцент _____ В. І. Бойко

Київ – 2023

АНОТАЦІЯ

Пушкаренко К. М. «Особистість Григорія Нарбута в українському мистецькому середовищі початку XXI століття». Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістр за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація», Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Київ, 2023. Магістерська робота на правах рукопису.

Дослідження здійснене з метою аналізу впливу особистості Георгія Нарбута, видатного художника-графіка, ілюстратора книг, автора перших державних знаків, на розвиток сучасного українського арт-простору шляхом аналізу його художньої творчості та мистецьких проєктів. Цю мету розв'язано в кілька етапів. Перший, що відповідає розділу 1, передбачив з'ясування наукової розробки теми шляхом аналізу історіографії обраної теми, систематизацію джерельної бази та опис методологіко-теоретичного підґрунтя. Другим етапом здійснення дослідження стало вивчення творчої біографії Георгія Нарбута, його художньо-стилістичної манери та жанрових напрямків, у яких він реалізувався як графік зі світовим іменем і творець національного бренду.

У розділі 3, який відповідає третьому дослідницькому етапу, проаналізовано діяльність музеїв України щодо збереження творчого доробку митця, науково-дослідної та виставкової роботи, що полягає в експонуванні творів Георгія Нарбута під час постійних виставок та змінних виставкових проєктів. Охарактеризовано широкий спектр інших форм представлення здобутків Георгія Нарбута – це видання й презентація книг, соціальні акції, зйомка фільмів і циклів лекцій тощо. Завдяки цьому сформовано висновки про цінність його художньої творчості для сучасного арт-простору та наявність перспектив у її презентації.

Ключові слова: *Григорій Нарбут, художня творчість, творча спадщина, графіка, грошові знаки, книжкова ілюстрація, національний бренд, виставка.*

ANNOTATION

Vyshniakova N. V. «The impact of folk art on the artistic achievements of Alexandra Exter» – Qualifying scientific work on the rights of a manuscript. Qualification work for obtaining the master`s degree in specialty 023 «Fine art, decorative art, restoration» – National Academy of Core Personnel of Culture and Art, Kyiv, 2023.

The research was carried out with the aim of analyzing the influence of the personality of George Narbut, an outstanding graphic artist, book illustrator, author of the first state signs, on the development of the modern Ukrainian art space by analyzing his artistic creativity and artistic projects. This goal was solved in several stages. The first, which corresponds to section 1, provided for the clarification of the degree of scientific development of the topic by analyzing the historiography of the selected topic, the systematization of the source base and the description of the methodological and theoretical background. The second stage of the research was the study of the creative biography of Georgy Narbut, his artistic and stylistic manner and genre directions, in which he realized himself as a graphic artist with a world name and the creator of a national brand.

Chapter 3, which corresponds to the third research stage, analyzes the activities of museums of Ukraine regarding the preservation of the artist's creative output, research and exhibition work, which consists in exhibiting the works of Georgy Narbut during permanent exhibitions and changing exhibition projects. A wide range of other forms of presentation of Georgy Narbut's achievements is characterized – this is publication and presentation of books, social events, filming of films and lecture series, etc. Thanks to this, conclusions were formed about the value of his artistic work for the modern art space and the presence of prospects in its presentation.

Keywords: *Hryhoriy Narbut, artistic creativity, creative heritage, graphics, money signs, book illustration, national brand, exhibition.*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ І ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ ТВОРЧОСТІ ГЕОРГІЯ НАРБУТА.....	9
1.1. Історіографія дослідження.....	9
1.2. Методологія та джерельна база аналізу особистості і творчої спадщини Георгія Нарбута.....	18
Висновки до розділу 1.....	22
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ХУДОЖНЬОЇ ТВОРЧОСТІ ГЕОРГІЯ НАРБУТА.....	24
2.1. Творча біографія Георгія Нарбута.....	24
2.2. Характеристика художньої спадщини митця.....	32
2.3. Роль художнього доробку Георгія Нарбута в діяльності сучасних графічних дизайнерів і творенні національного бренду.....	39
Висновки до розділу 2.....	44
РОЗДІЛ 3. МІСЦЕ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ ГЕОРГІЯ НАРБУТА В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ АРТ-ПРОСТОРІ.....	46
3.1. Виставки як пріоритетні форми презентації художньо- меморіального спадку.....	46
3.2. Інші культурно-мистецькі форми представлення здобутків Георгія Нарбута.....	59
Висновки до розділу 3.....	71
ВИСНОВКИ.....	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	77
ДОДАТКИ.....	86

ВСТУП

Актуальність теми. Георгій Нарбут – всесвітньо відомий художник, один із найвидатніших майстрів книжкової ілюстрації; автор перших українських національних державних грошових знаків та проекту державного герба часів Української Народної Республіки; осноповоложник самобутнього стилю графіки та шрифту як фундаменту національного бренду, у масштабному творчому доробку якого графічна «Українська абетка»; громадський діяч, один із засновників та керівників Української академії мистецтв (тепер Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури).

Після його смерті, за часів Радянської влади художня творчість Георгія Нарбута майже не досліджувалась та не популяризувалась у мистецькому середовищі, за винятком окремих досліджень та експозицій у музеях України. Але в часи незалежності, особливо, з початку 2000-х років, інтерес до творчої спадщини Георгія Нарбута, в якій цілісно поєднано манеру митця, декоративну і образотворчу традицію українського народу, модерністські віяння, почав стрімко зростати. До неї звертаються вітчизняні вчені, музейники, куратори арт-проектів, педагоги, художники, каліграфи та дизайнери, які працюють над творенням українського бренду в мистецтві, вивчають його і роблять популярним в Україні та за кордоном.

У сучасному арт-просторі останніх років, який стрімко розвивається за рахунок появи нових форм показу та аналізу мистецтва, не дивлячись на важкі соціально-політичні, економічні трансформації та військову агресію Росії проти незалежної України, нами зафіксовано проведення ряду проектів, окремих заходів і соціально-культурних ініціатив, присвячених творчості Георгія Нарбута.

Але, не зважаючи на інтерес науковців до його особистості, на сьогодні не існує комплексної роботи, де б у контексті аналізу життєвого шляху митця та його доробку, було б систематизовано і описано ці проекти, а також вивчено їхню роль в розвитку українського мистецького середовища. Тому очевидно є

необхідність здійснення такого дослідження. Воно може стати одним із інструментів по досягненню національної самоідентифікації та згуртуванню українців навколо особистості Георгія Нарбута.

Теоретичні основи магістерського дослідження обумовлені наявністю наукових праць, присвячених дослідженню біографії Георгія Нарбута (П. Білецький, С. Білокінь, В. Панченко, В. Січинський та ін.), вивченню його графічної художньої манери і творчого доробку (М. Бурачек, А. В'юник, О. Лагутенко, В. Мітченко, Г. Новоженець-Гаврилів, О. Федорук та ін.), аналізу реалізованих прижиттєвих проєктів та громадської роботи (С. Білокінь, М. Дмитрієнко, Ф. Ернст, М. Зеров, О. Савчук, С. Таранушенко, М. Філевич, В. Ханко та ін.), вивчення музейних колекцій, присвячених митцеві (до яких віднесено праці О. Кохан та Н. Трифонової), значення для сучасної української культури як митця, який започаткував національний бренд (М. Безхутрий, М. Мудрак та ін.) та ін.

Метою дослідження є вивчення впливу особистості Георгія Нарбута на розвиток сучасного українського арт-простору шляхом аналізу мистецьких проєктів.

Для досягнення мети, сформульовано такі **завдання**:

- встановити стан наукової розробки теми способом аналізу історіографічної, джерельної теоретико-методологічної бази;
- дослідити творчу біографію Георгія Нарбута на тлі історичної епохи;
- проаналізувати доробок художника та описати його значення для сучасної української культури та мистецтва – музейної, видавничної справи тощо;
- охарактеризувати жанрові напрямки творів і художню манеру митця;
- з'ясувати вплив національного мистецтва на його діяльність;
- описати звернення сучасних митців до художньої традиції Георгія Нарбута як основоположника національного бренду;
- класифікувати напрямки презентації творчості Георгія Нарбута й визначити їхнє місце в арт-просторі сучасної України;

- дослідити художні та меморіальні виставки початку XXI століття, присвячені особистості Георгія Нарбута;
- охарактеризувати інші події, пов'язані з Григорієм Нарбутом як найвидатнішим українським графіком і творцем національного бренду.

Об'єктом магістерського дослідження є особистість і творча спадщина Георгія Нарбута.

Предмет – особливості популяризації художньої творчості Георгія Нарбута в сучасному вітчизняному арт-просторі.

Методологічною основою написання магістерського дослідження стали принципи системності, історизму та комплексний підхід. Для вирішення поставлених завдань було застосовано загальнонаукові і спеціальні методи дослідження, а саме – аналіз та синтез, історичний метод, мистецтвознавчий та соціокультурний аналіз, порівняльний метод, семіотичний метод, класифікація, опис та узагальнення.

Джерельну базу дослідження склали: оригінали та фотокопії графічних творів Георгія Нарбута та документів, що знаходяться в музейних зібраннях України; документи та книги з бібліотечних і архівних установ; праці, видані за мотивами діяльності Георгія Нарбута та які мають виключне меморіальне і художнє значення для шанувальників його творчості; відео-джерела; інтернет-джерела – публікації, наявні в електронних інформаційних ресурсах про мистецькі та соціальні проекти, пов'язані з актуалізацією імені Георгія Нарбута тощо.

Хронологічні межі дослідження відповідно до обраної теми, охоплюють період із кінця XIX століття до початку XXI століття, нижня межа якого обумовлена історичним періодом, в якому був народжений та становився як митець Георгій Нарбут, а верхня – сучасним періодом, коли зафіксований інтерес до нього як творця національного бренду та відбулась поява великої кількості проектів, пов'язаних із його іменем.

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості їхнього застосування в навчальних закладах, де наразі здійснюється фахова

підготовка мистецтвознавців, культурологів, істориків, філософів, педагогів, графічних дизайнерів, каліграфів, фахівців рекламної галузі. Доцільним буде звернення до результатів магістерського дослідження фахівців музейних, галерейних та архівних установ, інших інституцій, зацікавлених у вивченні особистості Георгія Нарбута.

Апробацію результатів дослідження було здійснено в Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв публікацією тез: Пушкаренко К. Презентація творчості Георгія Нарбута в міжнародному проєкті «Образний світ Георгія Нарбута і творення українського бренду». *Культурні та мистецькі студії XXI століття : науково-практичне партнерство* : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. 09 листоп. 2023 р. М-во культ. України та інформ. політики ; Нац. акад. кер. кадрів культ. і мистец. ; Київ : НАКККиМ, 2023. С. 212.

Магістерське дослідження складається з таких **структурних елементів**: вступу, 3 розділів, 7 підрозділів, висновків до розділів та загальних висновків, списку використаних джерел (94 позиції), додатків (38 позицій). Загальний обсяг – 110 сторінок, де основного тексту – 72 сторінки.

Роботу виконано на кафедрі мистецтвознавчої експертизи Інституту практичної культурології та арт-менеджменту Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИОГРАФІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ І ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ ТВОРЧОСТІ ГЕОРГІЯ НАРБУТА

1.1. Історіографія дослідження

Георгій Нарбут (1886 – 1920 роки) – всесвітньо визнаний художник-графік, фундатор національного мистецького бренду, який поєднав у своєму масштабному творчому доробку традиції декоративного мистецтва українського народу й новітні модерністські тенденції. Діяльність Георгія Нарбути і його творча спадщина цікавила багатьох науковців як за життя, так і з часу його передчасної смерті у віці 34 років. Протягом всього ХХ століття інтерес лише зростав, а на початку ХХІ століття він лише набирає обертів, про що свідчить велика кількість наукових досліджень, які потрібно класифікувати в даному підрозділі.

Після попереднього аналізу історіографічної бази дослідження особистості художника в українському мистецькому середовищі зазначеного періоду, її було поділено на кілька напрямків, у відповідності з тим, яку сферу життя, діяльності або ж впливу творчого доробку Георгія Нарбути на сучасне мистецтво, науку, культуру, освіту, ці дослідження характеризують. Кожен із напрямків історіографічного доробку розглянуто у відповідному хронологічному порядку. Автори – як вітчизняні вчені в Україні, так і представники діаспори.

Велика кількість праць присвячена комплексній темі – *біографічному напрямку в контексті вивчення творчості Георгія Нарбути*. До числа перших наукових розвідок цього напрямку належать публікація М. Голубця «Юрій Нарбут (в другі роковини смерті 25.5.1922)» (1922 рік) [24] та Е. Голлербаха «Нарбут як майстер обгортки» (1926 рік) [23].

Ф. Ернстом в 1925 році в «Бібліологічних вістях» було написано статтю «Посмертна виставка творів Г. І. Нарбути» [30], а наступного року – статті «Георгій Нарбут. Життя і творчість. Посмертна виставка творів» [29] і

«Георгій Нарбут та нова українська книга». У 1926 році так само у «Бібліологічних вістях» вийшли праці Ю. Михайліва «Фрагменти спогадів про Г. І. Нарбута» та П. Білецького «Спогади про Нарбута». Тоді ж І. Мозолевський надрукував статтю «Посмертна виставка творів артиста-графіка Г. Нарбута в Києві» [54].

Стаття-спогад художника, педагога й актора М. Бурачека «Спогади про Г. І. Нарбута» в періодичному виданні «Бібліологічні вісті» (1927 рік) є однією з перших публікацій невідомих фактів з життя і недооціненого на той час внеску Георгія Нарбута в мистецтво: «Коли ми ховали Г. І. Нарбута і в цілому ряді промов характеризували його, як художника, як громадського діяча, як професора і просто як людину, один з батюшок, що творили останній обряд погребіння, в простоті сердечній, наївно й щиро, в своїй промові висловився: «от... а ми й не знали, кого ми ховаємо» [13, 91].

М. Зеров у цьому ж періодичному виданні в 1927 році опублікував свої спогади «Мої зустрічі з Г. І. Нарбутом» [33], а С. Таранушенко – «Згадка про Нарбута» [77]. Той же С. Таранушенко, мистецтвознавець, історик архітектури та музейний діяч, у 1928 році в праці «Мотиви старого українського мистецтва в творах Нарбута» [78], проаналізував графічні твори Георгія Нарбута та знайшов історичні прототипи композиційним та графічним ідеям художника (її було перевидано в 2016 році в «Мистецтвознавчих студіях»). І. Крушельницький у 1930 році видав мистецько-історичний нарис про художника [43].

У зв'язку з приходом радянської влади, яка забороняла українцям самоідентифікуватись, в дослідженні біографії і творчості Георгія Нарбута існує трагічна сторінка – знищення в 1933 році «Нарбутівського збірника», який було створено стараннями небайдужих друзів та колег після проведення посмертних виставок у м. Петербурзі в 1920 році та в м. Києві в 1926 році (і видання каталогів до них), публікацій статей-спогадів про Георгія Нарбута в «Бібліографічних вістях» та після створення комітету з підготовки цього збірника на чолі з Ф. Ернстом.

Для цього меморіального видання найвідоміші дослідники написали статті. Це були Ф. Ернст, Е. Голлербах, Д. Мітрохін, П. Нерадовський, В. Січинський, С. Таранушенко, С. Яремич та ін. Але через відсутність коштів і радянську цензуру його було надруковано тільки в 1933 році. Весь наклад було одразу знищено в друкарні через те, що частина авторського колективу вважались «неблагонадійними».

Після виходу й знищення цієї праці вони майже всі потрапили під арешт, а вивчення творчості Георгія Нарбута опинилось під негласною забороною влади. Як виняток, виходили деякі публікації за кордоном. У 1935 році В. Зонненберг-Федоровський в Австрії оприлюднив статтю «Мистецтво на марках України: (Нарбут і українські марки)» [34].

У 1943 році В. Січинський описав творчий доробок митця у праці «Юрій Нарбут, 1886–1920. Краків–Львів» [74]. У 1948 році І. Вигнанець у Мюнхені надрукував статтю-спогад про Георгія Нарбута [14]. О. Оглоблін в 1951 році в США оприлюднив статтю «Праця Юрія Нарбута над утворенням українського державного Герба і Державної печатки: (з архіву Ю. Нарбута)» [65]. Своїми спогадами у виданні «За синім океаном» у Нью-Йорку в 1961 році поділився В. Бобрієвич [12]. У 1966 році Р. Лісовський, учень Георгія Нарбута в Українській Академії Мистецтв, перебуваючи в європейській еміграції, надрукував статтю «Юрій Іванович Нарбут».

На території Радянського Союзу з 1930-х до кінця 1950-х років про художника майже не було опубліковано досліджень. Після послаблення цензурних лещат, в 1958 році вийшла біографічна праця П. Білецького «Нарис про життя і творчість» [5]. Після цього біограф Георгія Нарбута випустив ще кілька досліджень на цю тему.

Наприклад, «Нарбут», монографія, яка в 1959 році стала справжнім переворотом у ставленні до творчої спадщини графіка, де акцент робився на зверненні Георгія Нарбута до українських мистецьких традицій, на противагу возвеличенню мистецтва ампіру доби панування Йосипа Сталіна. Видання становило великий інтерес, у першу чергу, для художників та мистецтвознавців.

У 1966 році І. Диченко в журналі «Народна творчість та етнографія» розмістив публікацію науково-популярного характеру «Крила музи Георгія Нарбута» [26]. До 1982 року належить стаття В. Кармазіна-Каковського «Юрій Нарбут» у виданні «Нотатки з мистецтва» [38].

У 1983 році П. Білецький видав ще одне дослідження під назвою «Георгій Нарбут» [4], що знову стало дуже популярним і було знову перевидано в 1985 році. У 1994 році творчу спадщину Георгія Нарбута було проаналізовано у виданні за загальною редакцією І. Крип'якевича «Історія української культури» [37].

Із 1970-х років вивченням здобутків Георгія Нарбута займався історик, джерелознавець культури, бібліограф та мистецтвознавець С. Білокінь, який у 1983 році допомагав П. Білецькому редагувати монографію «Георгій Нарбут». Життю і творчості графіка він присвятив багато наукових розвідок.

До них належать, наприклад, «Перспективи дослідження мистецької спадщини Георгія Нарбута» (1986 рік) [11], «Георгій Нарбут і українське народне мистецтво» (1987 рік) [7], «Нарбут і Шевченко» (1991 рік), «Георгій Нарбут і українська поштова марка» (1996 рік) [6], «Георгій Нарбут за часів «перестройки» та незалежності» (1996 рік) [8], «Сторінками загиблого «Діаріуша» (1998 рік), «Нарбутівські сюжети: Видавнича діяльність товариства «Друкарь» (2007 рік) [10], «Початки Української державної Академії мистецтв» (2007 рік).

Особливий інтерес при розв'язанні завдань магістерської роботи становила його науково-популярна стаття «Літопис життя й творчості Георгія Нарбута» (2010 рік) [9], написаній в період із 1965 до середини 1980-х років за підтримки С. Таранушенка, М. Трубецької та А. Горської, в якій міститься 404 датованих факти біографії митця – «першої зірки Розстріляного відродження Георгія Нарбута».

За словами автора, «Опрацьовано матеріали 17 сховищ, розташованих нині в кількох країнах – Україні (Державний музей українського образотворчого мистецтва, Харківський художній музей), Росії (архіви

Державного Ермітажу, Державного російського музею, Третяковської галереї), Литви (ЦДІА ЛитРСП) тощо». Також С. Білоконем при написанні цього матеріалу було використано цінні свідчення Агнеси Нарбут, сестри художника, і його дружини Віри Лінкевич [9, 263].

Але з часу виходу досліджень П. Білецького й С. Білоконя в середині 1980-х років та кількох публікацій у періодичних виданнях (наприклад, це дослідження таких вчених, як В. Кричевський про період діяльності Георгія Нарбута в Українській академії мистецтв (1997 рік) [42]; І Шаров «Нарбут Григорій Іванович. 100 видатних імен України» (1999 рік) [93]; Є. Маланюк «Неповторний : про графічне мистецтво Юрія Нарбута» (2001 рік) [47]; О. Спіркіна «Данило Нарбут: портрет на тлі епохи» (2011 рік) [75]; С. Махун «Геній з Нарбутівки – «гербов та емблемат живописець» (2015 р.) [48]; В. Панченко «Творець українського мистецького необароко», 2015 рік [67]), до 2020 року не було видано жодної книги, яка б описувала біографію чи творчі здобутки графіка.

Тому однією з найбільш всеохопних праць останніх десятиліть, в якій описано творчий шлях художника, його внесок в українську культуру, стала монографія «НАРБУТ. Студії. Спогади. Листи [Реконструкція знищеного 1933 року «Нарбутівського Збірника»]» [57], випущена в 2020 році видавництвом «Родовід» (м. Київ), ініціатором створення та упорядником якої став С. Білокінь (Рис. 1.1.).

Видання відтворює вищезгаданий меморіальний «Нарбутівський збірник», за підтримки видавництва «Родовід», оскільки у вченого зберігалось кілька фрагментів знищеного збірника. «Нарбутівський збірник» (Рис. 1.2) було доповнено вступною статтею С. Білоконя, деякими новими супровідними текстами-спогадами сучасників Георгія Нарбута (М. Зерова, В. Кричевського та ін.), фрагментами автобіографії художника та листами, мистецтвознавчими нарисами пізніших періодів. У книзі під загальною редакцією А. Білоусової та Б. Завітія наявно більш ніж 300 ілюстрацій. Дизайн видання було розроблено

С. Биченком та іншими членами команди фахівців із візуальної комунікації «Numo Team».

Не менш важливою у справі ознайомлення українців із біографією автора національного бренду, що характеризує його творчий доробок та актуалізує місце Георгія Нарбута в мистецьких реаліях сучасної України, стала монографія М. Мудрак «Образний світ Георгія Нарбута і творення українського бренду» (Рис. 1.3) від видавництва «Родовід», яка вийшла також у 2020 році [16; 55; 64].

В анотації авторка описує суть монографії так: «Ми ставили перед собою три завдання: контекстуалізувати появу українського бренду у ХХ столітті, пояснити, як він вижив, і проаналізувати його. Герой цієї історії, мистець Георгій Нарбут, належав двом дуже різним століттям (одне скероване в минуле, друге в майбутнє) і двом протилежним культурам: одна прагнула незалежності, а друга її утискала... Нарбут зумів виокремити й увічнити образи, у яких втілювалися довгі століття культури та традиції, котрі вирізняли Україну на тлі інших національних утворень...» [55]. До останніх праць належить дослідження С. Олійник в 2023 році, де творчість Георгія Нарбута описана в ракурсі формування вітчизняної мистецької освіти.

Потрібно виділити *праці, в яких окремо охарактеризовано діяльність Георгія Нарбута як одного з найвідоміших українських графіків*. У 1994 році графічні здобутки Георгія Нарбута були описані в альбомі «Українська графіка ХІ – початку ХХ ст.» (автор-упорядник А. В'юник) [15]. Дослідження О. Харченко, видане в 2004 році, присвячене аналізу графічних особливостей «Української абетки» Георгія Нарбута [91]. В. Ханко у 1997 році та згодом у 2022 році проаналізував нарбутівські графічні ілюстрації до поеми «Енеїда» Івана Котляревського [90]. У 2017 році О. Петутіна також дослідила ілюстративний матеріал до «Енеїди» Івана Котляревського [69].

Н. Авер'янова в 2001 році опублікувала дослідження про Георгія Нарбута як майстра графіки [1]. О. Лагутенко у своїх наукових дослідженнях в 2006 [44] та 2008 роках [45], присвячених українському графічному мистецтву першої

третини ХХ століття, велику роль відвела творчості Георгія Нарбута, проаналізувала його окремі твори та описала значення митця у створенні вітчизняної графічної школи. Історія вітчизняного екслібриса в 2010 році опублікована в праці П. Нестеренко, де згадується про визначну роль Георгія Нарбута [62].

Публікація Г. Новоженець-Гаврилів (2015 рік) «Художня форма як вираз української художньої традиції» присвячена, в тому числі, й графічному таланту Георгія Нарбута [63]. О. Федорук дослідив внесок Георгія Нарбута-реформатора в мистецьку освіту й мистецтво графіки (2017 рік) [88]. О. Ковальов та Н. Мірошніченко у 2021 році представили дослідження «Графіка у творчості класика українського образотворчого мистецтва Георгія Нарбута» [39]. А. Немирська і Н. Цівун – працю, в якій діяльність художника розглядається як одного з основоположників національного відродження (2021 рік) [61].

Окремий напрям наукових розвідок, виокремлений у магістерській роботі – *вивчення внеску Георгія Нарбута в творенні національної грошової системи й державної символіки*. У 1997 році було опубліковано дослідження Н. Присталенко «Українська революція в Нарбутівських алегоріях...» [71]. М. Дмитрієнко в 2004 році проаналізувала особливості грошового обігу в Україні в 1917 – 1920 роках, описавши в цьому процесі внесок Георгія Нарбута [27]. Дослідження Л. Ніконенко «Творча скарбниця Г. Нарбута (до 125-річчя з дня народження)» [59] в 2011 році було побудоване на характеристиці визначного українського митця як непересічного графіка, портретиста, ілюстратора книг, автора листівок та плакатів, засновника та першого ректора Української Академії мистецтв, громадського діяча, автора геральдичних зображень, перших українських банкнот, поштових марок, герба, національних гетьманських костюмів.

В. Рябенка (2017 рік) проаналізувала композиційні особливості та художньо-історичну складову грошових знаків Української Народної Республіки, створених Георгієм Нарбутом [73]. С. Чорна в 2019 році

опублікувала нарис «Художник, який повернув державі її тисячолітній герб – тризуб: Георгій Нарбут – український художник-графік, ілюстратор, автор перших українських державних знаків» [92].

Окрему групу праць становлять ті, які описують місце творів Георгія Нарбута в музейних та архівних фондах України та їхнє значення для культури й мистецтва. М. Безхутрий в 1973 році видав книгу «Георгій Нарбут в колекції Харківського художнього музею», де зберігаються 104 його роботи, зазначивши, що «... до колекції входять 15 аркушів створеної зрілим митцем української абетки, кожна літера якої – ціла оповідка» [3, 4]. Ю. Телячий в 2009 році описав у своєму дослідженні особовий фонд художника, який зберігається в фондах Національного художнього музею України в Києві, в ракурсі цього охарактеризував документи цього фонду як цінного біографічного джерела [79].

У 2016 році Н. Тріфонова, головний зберігач фондів Музею грошей НБУ, опублікувала наукову статтю «Георгій (Юрій) Нарбут та його роль у розбудові незалежної України», де детально проаналізувала грошові знаки його авторства, і вказала, що «Із усієї графічної спадщини Г. Нарбута найбільш пам'яткове значення мають українські державні знаки. Вони свідчать не тільки про високий мистецький рівень, але й під мистецьким поглядом стоять вище за інших» [80, 125].

До останніх праць цього напрямку належить стаття О. Кохан «Діяльність Георгія Нарбута, виражена через музейні предмети з колекції Національного музею історії України» (2022 рік), в якій наявна загальна характеристика експонатів з колекції цього музею, які мають стосунок до діяльності художника. Насамперед, авторкою описано банкноти періоду 1917 – 1921 років, копію герба Української Держави 1918 року, каталог виставки «Георгій Нарбут. Посмертна виставка творів», яку було проведено в музеї в 1926 році та ін. [40].

Значення особистості Георгія Нарбута в творенні національного бренду і розвитку графічного дизайну та системи шрифтів також має місце в дослідницьких концепціях сучасного періоду. У своїй статті в 1995 році

Г. Іващенко аналізує проекти гральних нарбутівських карт, де було зображено український портрет і герб [35]. В. Панченко описує нарбутівську «Абетку» (2008 рік) та її унікальне шрифтове наповнення [68]. Я. Мельник і Ю. Штець в 2021 році описали композиційні та художні риси книжкової графіки художника і можливості їх використання в сучасному графічному дизайні [49]. Стаття М. Чадюк «Сила нації, що відроджується» (2018 рік) присвячена тому, як Георгій Нарбут зробив мистецьку спадщину частиною сучасності. Є. Гула, О. Колісник, Т. Кугай, О. Мазніченко в 2018 році видали колективну працю «Георгій Нарбут як апологет сучасного українського графічного дизайну» [25].

В. Мітченко, доцент кафедри графіки Національної академії образотворчого мистецтва та архітектури, в своїх статтях «Естетика українського рукописного шрифту» (2007 рік) [52] та «Стильові особливості нової абетки Георгія Нарбута» (2017 рік) [53] аналізує його шрифтову творчість як творця унікального нарбутівського шрифту. Остання стаття є продовженням графічного аналізу шрифтових досягнень Георгія Нарбута, яке В. Мітченко розпочав у посібнику «Естетика українського рукописного шрифту».

Графічну специфіку Нарбутівської «Абетки» дослідив М. Філевич в 2018 році [89]. В. Зайцева, А. Буйгашева, С. Стрельцова описали в 2021 році образотворчу самобутність вітчизняної книжкової графіки ХХ століття в загальноєвропейському культурному контексті, приділивши увагу досягненням Георгія Нарбута [32].

Серед останніх виданих праць для історіографічної бази магістерської роботи особливе значення відіграє книга, видана в 2022 році до 100-річчя від дня смерті графіка. Це «Українська абетка. Малюнки Георгія Нарбута» (упорядник та видавець О. Савчук, передмову до якої написав М. Філевич, художнє оформлення – О. Чекаль) [83]. Це перше повне видання всіх відомих у наші дні літер української абетки, оформлених Георгієм Нарбутом в 1917 та 1919 роках та репродукованих із оригіналів, є унікальним зразком нарбутівської графіки і тріумфом творчого шляху митця.

1.2. Методологія та джерельна база вивчення особистості і творчої спадщини Георгія Нарбута

Оскільки обрана тема дослідження є масштабною та поєднує в собі не лише характеристику Георгія Нарбута як одного з найвідоміших художників-графіків та громадських діячів ХХ століття [17], а й висвітлює вплив результатів його діяльності на сучасну українську культуру – методологічну основу дослідження побудовано на застосуванні комплексного підходу при вирішенні поставленої мети і завдань. Основоположними стали й принципи системності та історизму, культурологічний підхід, завдяки якому вдалося всебічно дослідити творчий шлях Георгія Нарбута, описати формування його особистості на фоні культурних та політичних процесів кінця ХІХ – початку ХХ століття.

Це пов'язано з тим, що в роботі логічно та у відповідній хронологічній послідовності аналізується доволі широкий проміжок часу, який охоплює сторіччя і складається з кількох етапів: перший обумовлений життям і діяльністю Георгія Нарбута, що закінчилась в 1920 році зі смертю видатного художника; другий присвячений вивченню його внеску в розбудову національної культури та державотворення, починаючи з 1920-х років і закінчуючи початком 2000-х років, входження його творів до музейних збірок та експозицій; третій етап почався в середині 2000-х років і триває й сьогодні, який характеризується підйомом інтересу українців до особистості Георгія Нарбута як автора національного бренду.

Методологія дослідження значення персоналії Георгія Нарбута для мистецького простору України початку нового тисячоліття включає в себе ряд загальнонаукових і спеціальних методів:

- *історичний метод* застосовано для того, щоб дослідити особистість графіка в контексті історичного періоду, в якому він себе реалізував, а саме – Першої світової війни, становленні Української Народної Республіки тощо;

- при вивченні наукової літератури, джерел, виставкових та інших проектів, присвячених Георгію Нарбуту, було використано методи *аналізу та синтезу, збору*;
- формування історіографічної бази у відповідному хронологічному порядку і згідно поділу на дослідницькі підтеми, було здійснено з застосуванням *хронологічного та аналітичного методів, класифікації*. Ці ж методи застосовано під час опису мистецьких, соціальних проектів та окремих подій, які відбулись протягом останніх років в Україні й були присвячені актуалізації творчих здобутків Георгія Нарбута;
- *метод соціокультурного аналізу* використано під час опису етапів творчої біографії Георгія Нарбута, для досягнення розуміння його громадської діяльності на тлі процесів початку ХХ століття. Також, при вивченні значення його графічної творчості в формуванні в сучасному українському суспільстві ідеї про Нарбута як творця національного бренду;
- *мистецтвознавчий аналіз і порівняльний метод* знадобився при вивченні художньої манери, виявленні образно-змістовних характеристик графічних творів Георгія Нарбута, їхнього впливу на сучасний графічний дизайн та при вивченні форм презентації його ідей і творчого спадку в сучасний період (виставок, лекцій, відеофільмів, книговидавання, презентацій та ін.);
- *семіотичний метод* був необхідним при аналізі творчого графічного доробку художника в ракурсі знаково-символічної системи українського декоративного мистецтва, барокового і модерністського мистецтва;
- *метод теоретичного узагальнення* використано під час підведення заключних підсумків дослідження, структування їх у висновки, які продемонстрували ступінь вирішення поставленої мети.

Як уже зазначалось, використання методів наукового дослідження допомогли сформуванню та описати базу джерел, відповідно до мети, об'єкта і предмета, завдань магістерської роботи. Ці джерела допомогли розкрити суть теми «Особистість Григорія Нарбута в українському мистецькому середовищі початку ХХІ століття».

Основною групою джерел, обумовленою масштабною художньою діяльністю Георгія Нарбута, стали його *графічні твори*. Це екслібриси, ілюстрації до книг, портрети близьких і друзів митця. Їх було знайдено переважно в інтернеті: на сайтах дослідників його діяльності; в публікаціях електронних засобів масової інформації, присвячених біографії й творчості Георгія Нарбута, окремим просвітницьким проектам чи подіям; на сайтах і соціальних сторінках музеїв та галерей; у каталогах до виставок.

Через те, що українці знають його переважно як творця перших грошей, в цьому виді джерел окремо було виділено *грошові знаки, поштові марки, варіанти гербів та гетьманського святкового одягу*, ескізи до яких Георгій Нарбут створював із 1917 по 1920 років за часів Української Народної Республіки та гетьмана Павла Скоропадського.

Під час написання роботи було з'ясовано, що велика кількість творів Георгія Нарбута зберігається в українських музеях. Через що *музейні зібрання* розглядались як окремий вид джерел. Сюди було віднесено, наприклад, Музей грошей Національного банку України в м. Києві, де одним із найвідоміших експонатів є ескіз для паперової банкноти номіналом 100 гривень, розроблений і виконаний Георгієм Нарбутом в 2018 році.

Також до цього виду джерел внесено Національний художній музей України (м. Київ), де є ескізи та оригінали його робіт; музей «Мистецька вітальня родини Нарбутів» у с. Первомайське Глухівського р-ну Сумської обл., де зберігаються поштові марки та купюри дизайну Георгія Нарбута; Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України (м. Київ); Харківський художній музей (м. Харків); Сумський обласний краєзнавчий музей (м. Суми), Чернігівський історичний музей ім. В. В. Тарновського (м. Чернігів), де є фотографії часу його перебування в місті та інші заклади.

Ці джерела було обрано двома способами: під час відвідання цих музеїв із метою збору даних для магістерської роботи; під час роботи з метою збору даних про твори Георгія Нарбута на сайтах і на сторінках цих музеїв в інтернеті.

Інший вид джерел – *книги, видані за мотивами творчості і біографії художника*: дві з яких, як згадувалось у підрозділі 1.1., є репринтами. Вони були особливо важливими з точки зору написання роботи, оскільки становлять виняткову меморіальну та художню цінність. Це «НАРБУТ. Студії. Спогади. Листи [Реконструкція знищеного 1933 року «Нарбутівського Збірника»]» (упорядник С. Білокінь), монографія М. Мудрак «Образний світ Георгія Нарбута і творення українського бренду» та видана і упорядкована О. Савчуком «Українська абетка. Малюнки Георгія Нарбута».

Окремим видом джерел визначено *друковані матеріали, які зберігаються в бібліотечних та архівних установах* (монографії та колективні збірники, енциклопедії, каталоги творів, періодичні видання – газети і журнали і т.д.). Для того, щоб скористатись цим видом джерел, було відвідано Національну історичну бібліотеку України і Відділ Мистецтв Публічної Бібліотеки ім. Лесі Українки в місті Києві.

Виділено ще 1 вид джерел – *відео-джерела*. Сюди належать документальні фільми, зняті українськими режисерами про художника із 1993 по 2020 роки, серед яких «Георгій Нарбут. Живі картини» і «Брендари», цикл відео-лекцій «Українські художники ХХ століття: стилі, напрямки, пошуки» (2023 рік).

Найбільш чисельним є останній вид джерел. Це *інтернет-джерела*, в яких містяться *актуальні для магістерської роботи публікації*, де наявні факти про проведення заходів, які стосуються особистості Георгія Нарбута. Наприклад, про перейменування вулиць в різних куточках України на його честь; про проведення виставок, лекцій і презентацій книг; про започаткування проектів «Нарбут ХХІ» і «Георгій Нарбут і творення українського бренду» і т.д.

Висновки до розділу 1

Проаналізовано діяльність українських науковців, праці яких присвячені вивченню особистості Георгія Нарбута, після чого з застосуванням

хронологічного методу описано історіографічну базу дослідження. З'ясовано, що перші праці почали з'являтися з 1922 року та носили меморіально-мистецтвознавчий характер, наприклад, статті М. Бурачека, Е. Голлербаха, М. Голубця, Ф. Ернста, М. Зерова, Ю. Михайліва, С. Таранушенка. У період між 1935 та 1966 роками представниками української діаспори було видано ряд праць про життя і творчі здобутки Георгія Нарбута (В. Бобрієвич, В. Зонненберг-Федоровський, Р. Лісовський та інші).

Найвідомішим дослідженням середини та кінця ХХ століття стали монографії П. Білецького, статті С. Білоконя, Є. Маланюка, І. Шарова та інших вчених. Після 1991 року і до наших днів помічено стрімке зростання інтересу до особистості Георгія Нарбута як графіка, громадського діяча, фундатора національного бренду. Сюди належать дослідження Н. Авер'янової, М. Безхутрого, М. Дмитрієнко, О. Кохан, О. Лагутенко, Я. Мельник, М. Мудрак, В. Мітченка, Л. Ніконенко, В. Рябенької, Н. Трифонової, О. Федорука, В. Ханка, О. Штець.

З'ясовано, що науковою основою здійснення дослідження стало використання комплексного підходу, принципи системності та історизму, культурологічний підхід. Аргументовано застосування загальнонаукових та спеціальних наукових методів, які, у відповідності до визначеної мети, завдань, об'єкта та предмета дали можливість здійснити дослідження: хронологічний та аналітичний методи, синтез, класифікація, історичний метод, соціокультурний аналіз, мистецтвознавчий аналіз і порівняльний методи, семіотичний метод, теоретичне узагальнення.

Описано, що такі наукові підходи і методи дозволили успішно розв'язати всі поставлені завдання, у логічній послідовності опрацювати всі зібрані фактологічні дані та виокремити найважливіші для магістерської роботи аспекти.

Систематизовано базу джерел та описано кожен із видів цих джерел, аналіз яких був необхідним етапом написання магістерської роботи: графічні твори Георгія Нарбута; фондові зібрання українських музеїв; книги, видані за

мотивами творчості і біографії всесвітньо відомого художника-графіка та які становлять меморіальний, художній та іміджевий інтерес для дослідників і всіх шанувальників образотворчого мистецтва й графічного дизайну; друковані матеріали з бібліотечних та архівних установ України; інтернет-джерела, де наявний фактологічний матеріал про актуалізацію творчих здобутків Георгія Нарбута; відео-джерела – документальні фільми та лекційні матеріали.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ХУДОЖНЬОЇ ТВОРЧОСТІ ГЕОРГІЯ НАРБУТА

2.1. Творча біографія Георгія Нарбута

З'ясування основних етапів біографії лідера української графічної школи дозволить осмислити фактори його творчого формування і утвердження в цьому званні. Георгій Іванович Нарбут народився 9 березня 1883 року в родині збіднілих шляхтичів-козаків литовського походження Івана Яковича та Неоніли Миколаївни в селі Нарбутівка Глухівського повіту Чернігівської губернії, що на той час перебувала під панівною владою Російської імперії [21] (Рис. 2.1). Зараз це с. Нарбутівка Шосткинського р-ну Сумської обл. У родині виховувалось 9 дітей. Один із братів, Володимир Нарбут – відомий поет, письменник, літературний критик, редактор. Був репресований у 1937 році та згодом загинув в одному з таборів системи ГУЛАГу.

Дитинство майбутнього художника проходило в оточенні сільської природи, народних звичаїв і традицій, матеріальної культури, які він відчував із ранніх років та захоплювався творчістю українців. Народний уклад життя, його моральні принципи стали в майбутньому основоположними у формуванні його художньої манери. У підлітковому віці Георгій Нарбут займався витинанкарством, тісто- і глинопластикою.

Здобув освіту в Глухівській класичній гімназії, де навчався з 1896 по 1906 роки. Основи навчальної програми опановував не дуже успішно, оскільки більше був схильний до заняття творчістю. Уже в той час почав цікавитись книжковою графікою: займався переписуванням книжок зі стародавніми шрифтами – копіював, наприклад, «Остромислове Євангеліє», «Слово о полку Ігоревім».

Після цього життєвого періоду, всупереч батьківській волі, разом із братом Володимиром переїхав до Петербургу, де жив із 1906 по 1917 роки. Перебуваючи на навчанні в Петербурзькому університеті, захопився мистецтвом ілюстрації. Деякий період свого перебування там брав уроки в

Івана Білібіна і Мстислава Добужинського. Як талановитий ілюстратор, почав співпрацювати з місцевими видавництвами. У 1909 році побував у м. Мюнхен (Німеччина), де переймав основи графічного мистецтва, передусім – аналізував творчий доробок Альбрехта Дюрера (1471 – 1528 роки).

Під час цієї поїздки зацікавився українським бароком, мистецтвом вітчизняної гравюри. По поверненню до Петербургу, здобув членство в мистецькому об'єднанні «Світ мистецтва». Із 1910 по 1912 роки працював над циклом ілюстрацій до книги казок Г.-Х. Андерсена, байок І. Крилова, зразків народного фольклору.

Незважаючи на те, що Георгій Нарбут (Рис. 2.2) понад 10 років прожив у Петербурзі, завжди позиціонував себе українцем, поважав і шанував народну культуру. Наприклад, часто одягав вишиту сорочку. Під час щорічних поїздок на малу батьківщину, в рідне село, вивчав народний фольклор, мистецтво, побут і втілював національні мотиви у своїх роботах.

Уже у віці від 25 до 30 років утвердився як один із найвідоміших майстрів книжкової графіки та основоположник новітнього вітчизняного графічного мистецтва. Був активним учасником мистецького життя (Рис. 2.3).

У 1912 році виконав настінні розписи для виставкової зали з українською тематикою в межах виставки «Ломоносов і Єлизаветинські часи», яку організувала Академія наук у Петербурзі. Ця виставка стала дуже цінною для Георгія Нарбута, оскільки серед експонатів були потретні зображення козацької старшини, українські традиційні костюми, атрибути козацької влади, зброя, предмети побуту.

Митець, який мав фотографічну пам'ять, у пізніші періоди використовував елементи побачених артефактів при створенні робіт. Особливо це стосувалось зображуваного ним вбрання й орнаментів. Георгій Нарбут скомплектував приватну колекцію предметів декоративно-прикладного та образотворчого мистецтва, де були вироби з гутного скла і порцеляни, килими, одяг, книги, гравюри та парсуни. Працюючи над книжковими, газетними й журнальними ілюстраціями, інтегрував елементи декоративного розпису,

вибійки, вишивки, ткацтва, розписів по кераміці (книга «Соловей», журнал «Зорі» та ін.).

Таким чином, він не просто захоплювався зразками матеріальної та духовної культури українського народу, а вивчав її, адапував у свою творчість засобами графічного образотворення, аналізував принципи розвитку декоративно-прикладного мистецтва, що дало йому змогу намітити нові шляхи розвитку вітчизняної графіки, які актуальні і на початку ХХІ століття.

У 1917 році Георгій Нарбут назавжди оселився в м. Києві, переїхавши з Петербургу, оскільки отримував відомості про посилення національного революційного руху, і не міг залишатись осторонь нього. Він одразу почав вести активну громадську роботу, був учасником комісій Генерального Секретаріату Освіти.

Георгій Нарбут разом із Миколою Біляшівським ініціювали створення Української Академії Мистецтв (Рис. 2.4). Її було урочисто відкрито 22 листопада 1917 року в приміщенні Центральної Ради, першим ректором було обрано Федора Кричевського. Участь у відкритті взяли Михайло Бойчук та Олександр Мурашко.

У тому ж 1917 році Георгій Нарбут почав працювати там професором графіки (Рис. 2.5), а в 1919 році ректором. Зважаючи на те, що на цей період припала громадянська війна, з Києва виїхало багато представників інтелігенції, і на той час в Академії залишилось тільки 2 професори – Михайло Бойчук і Георгій Нарбут. Коли владу в Києві захопили більшовики та відібрали приміщення Академії, графік проводив заняття у себе вдома.

До його педагогічних принципів належали: досягнення високого рівня професійної майстерності способом регулярного відпрацювання техніки. У тому числі, завдяки копіюванню зразків відомих творів; демонстрація авторської техніки, завдяки чому студенти мали змогу її переймати; наочність – зацікавлення студентів стародруками та рукописами, європейською книжковою графікою; навчання основам поліграфії; підвищення рівня загальної художньої освіти – відвідання студентами музеїв; доброзичливість, створення

товаристської атмосфери в навчальній майстерні; запровадження виробничої естетики, яка передбачала забезпечення естетично привабливого середовища для навчання. Серед учнів того періоду були Марта Бурк і Лесь Лозовський [58].

Роман Лісовський, послідовник Нарбута, так описує нарбутівську навчальну майстерню: «Майстерня його мала зовсім своєрідну атмосферу і своєю незвичайною обстановкою подібна була скоріше на музей. Зі стін дивилися на нас старі портрети гетьманів та інших діячів, мініатюри, силуети Нарбута, обрамовані дивними, стар[ов]инними, ажурно вирізаними з паперу рамами, в кутку стояв фортеп'ян, застелений старим українським килимом» [46].

У своїх спогадах, опублікованих у «Бібліологічних вістях» у 1927 році, М. Бурачек описує сподвижницьку працю Георгія Нарбута по забезпеченню діяльності Академії в непрості для Києва та всієї України часи так: «Взявши на увагу всі тяжкі умови, в яких проходило життя Академії, вороже відношення київського суспільства до цієї української інституції, фінансова скрута, відсутність помешкання, можна лише дивуватися, як людина все таки майже довела Академію до кращих часів... В кожному разі енергією та клопотами Георгія Івановича Академію, як установу українську, як мистецький осередок було захищено від усіляких шкідливих негод...» [13, 99 – 100].

Товаришував із представниками тогочасної інтелігенції – Михайлом Бойчуком, Федором Ернстом, Лесем Курбасом, Павлом Тичиною, Михайлом Семенком та іншими. У 1919 році разом із ними створив гурток «9-ти» для синтезу і координування розвитку мистецтва, взаємопідтримки і обміну творчим досвідом.

Слід окремо проаналізувати його діяльність у розробці мистецько-графічного наповнення банкнот новоствореної держави. Його роль в цьому процесі стала однією з ключових, оскільки саме Георгій Нарбут розробив самобутній стиль оформлення банкнот, поштових марок та інших державних

знаків цього періоду. Саме він актуалізував тризуб як один із головних символів держави.

Підготовку до розробки власної фінансової системи було розпочато в 1917 році. А, отже, й розробки та введення в обіг нових банкнот. У грудні того ж року Центральною Радою було прийнято «Тимчасовий закон про випуск державних кредитних білетів УНР», згідно з яким було представлено карбованець як нову грошову одиницю [85].

Першою стала банкнота номіналом 100 карбованців (Рис. 2.6), яку було надруковано в друкарні Кульженків та введено в обіг на початку січня 1918 року. Саме Георгій Нарбут переміг під час конкурсу на кращі ескізи купюр, ініційованому Міністерством фінансів. Серед претендентів були Антон Серета, Василь Кричевський та інші. Працюючи над оформленням банкноти, він звернувся до барокових орнаментальних мотивів, використав авторські декоративні шрифти.

Слід детально розглянути художньо-композиційні особливості цієї купюри, тому що вона не лише стала першим кроком до утвердження незалежності Української держави, а й знаменує унікальний талант Георгія Нарбута як найвідомішого українського графіка та дизайнера української символіки.

Ця банкнота стала витвором графічного мистецтва, прикладом поєднання народної декоративної традиції, мистецтв Бароко та Відродження, модерністських тенденцій. На аверсі номіналом 100 карбованців графік використав 9 шрифтів. Надпис «100 карбованців» Георгій Нарбут виконав чотирма мовами – українською, польською, російською та ідиш.

Центральним елементом аверсу є картуш, довкола якого художник зобразив рослинний бароковий орнамент. Під картушем – ініціали «Г. Н.». Банкнота облямована зигзагоподібною рамкою. У картуші знаходиться білий тризуб (емблема Київської Русі часів правління князя Володимира Великого).

Цікавим є той факт, що тризуб було зображено вперше на українських грошах. Головний зберігач Музею грошей Національного банку України

Н. Трифонова, у своїй статті характеризує це так: «...саме з випуском цієї банкноти відбувається повернення зображення тризуба на державних грошах, а пізніше – обрання цього символу державним гербом України. Проектуючи ескіз купюри, Г. Нарбут звернув увагу на тризуб, який було вміщено на монетах княжої доби, і вдало помістив його на нових грошах» [80, 120]. На середній частині тризуба, на відміну від оригіналу, зображений хрест, над яким надписи «Державний Кредитовий Білет» та «100 карбованців». Довкола квітів наявний квітковий орнамент. Зверху купюри розміщено надпис «Українська Народна Республіка».

Під цифрами ще 1 надпис «1 карб, містить 17,424 долі широкого золота». Георгій Нарбут у композиції розмістив також восьмикутник із 2 овалами по боках. Лівий овал містить тризуб, правий – лук (герб стародавнього Києва). Поруч надписи «Директор Державного Банку Української Народної Республіки М. Кривецький», «Рік 1917», «Серія АД 185».

Не менш самодостатнім є реверс цієї купюри, композицію якого формує рамка прямокутної форми. Центром реверсу є стилізована цифра «100», довкола якої є український рослинний орнамент і малюнок килимового типу. По боках від цифри розміщено віньетки, також виконані з дотриманням канонів українського декоративно-прикладного мистецтва. На ідиші, польській та російській мовах зображено надписи «100 карбованців», що пов'язано з етнічним складом населення тогочасної України та повагою керівництва Української Народної Республіки до такої поліетнічності.

Зверху над цифрою надпис «Державні Кредитові Білети Української Народної Республіки забезпечуються державним майном Республіки, а саме: надрами, лісами, залізницями, державними прибутками, у тому числі прибутками з монополії цукру та інших монополій». Знизу зліва надпис «Державні Кредитові білети Української Народної Республіки ходять нарівні з золотою монетою», зправа – «За фальшування Державних Кредитових Білетів винуваті караються позбавленням прав і каторгою».

Банкнота має привабливий вигляд, виконана на дуже високому художньому рівні, але на ній було захисту від підробок, тому з'явилося дуже багато фальшивих банкнот, через що їх виробництво було припинене в січні 1918 року, після цього вони перебували в обігу ще півроку. На сьогодні 100 карбованців знаходяться в багатьох музейних і приватних колекціях.

Владою було введено в обіг гривню як нову грошову одиницю та нові монети – шаги. Нарбутівська 100-гривнева купюра (Рис. 2.7) є ще 1 цінним зразком графіки, яке не втратило своєї не лише мистецької, а й просвітницької актуальності й сьогодні. Про це можна стверджувати на прикладі зображення Нарбутом на цій купюрі селянки зі снопом пшениці і серпом в руках, обличчя якої подібне до обличчя Лесі Українки та чоловіка у фартусі й селянському вбранні, який опирається на молот і подібний обличчям до Григорія Сковороди.

Георгій Нарбут у 1918 році, як вже згадувалось, став творцем Державного герба України (Рис. 2.8). Ескізи були розроблені ним у зв'язку з засіданням комісії, яка займалась питанням створення герба ще в листопаді 2017 року в клубі «Родина» (м. Київ). Нарбутівська композиція складалась із 8-кутного щита, розмежованого на 4 площини, в яких автором було розміщено герби м. Києва (лук), Галичини (лев, що опирається на скелю), Війська Запорізького (козак з мушкетом), Сіверського краю (міський мур). По центру композиції художник розмістив щиток із тризубом і щитотримачами (селянином та робітником) (Рис. 2.9).

Державний герб України був створений Георгієм Нарбутом фактично в один період із формою українського війська, рисунками клейнодів гетьманського владарювання. Серед державних знаків авторства митця – марка на 40 шагів з портретом гетьмана Петра Дорошенка (Рис. 2.10). Ідею зобразити в центрі герба козака з мушкетом затвердив особисто очільник Української Народної Республіки Павло Скоропадський. Тризуб розміщено в верхній частині композиції, в облямуванні барокового рослинного орнаменту. Оригінал герба знаходиться в збірці Національного художнього музею України, а копія – в Національному музеї історії України.

Одним із останніх проектів Георгія Нарбута стало створення унікального і дуже важливого для української культури нарбутівського графічного проекту. Це «Українська абетка», в якій він поєднав традиції вітчизняної рукописної книги попередніх століть (особливо, барокові мотиви) і книг-стародруків, перейнявши також шрифтові традиції митців Західної Європи. Проект залишився незавершеним.

Останнім значним прижиттєвим задумом Георгія Нарбута став початок розробки ілюстрацій для «Енеїди» Івана Котляревського, який він не встиг завершити, оскільки 23 травня 1920 року помер у місті Києві від ускладнення епідемічного висипного тифу – запалення печінки. Уже перебуваючи у важкому стані, продовжував малювати, лежачи в ліжку. Щоб допомогти йому в цьому, учні облаштували поруч із ним мольберт. Художня творчість останніх днів життя Георгія Нарбута була звернена до спогадів минулого. Тут наявні зображення батьківської садиби, архітектурних об'єктів, побачених ним в різні періоди життя.

Микола Зеров, друг Георгія Нарбута, у своїх спогадах від 1927 року, згадує проведання в останню путь легендарного графіка, описуючи цю подію як не вельми імпозантну, враховуючи складне соціально-політичне становище в країні: «Домовину його везли повз будинок дворянського зібрання, де мала розташовуватися Академія Мистецтв, на площадці, вкритій килимами. На Хрещатику народу зменшилося, а на Байковому кладовищі був порівнюючи неширокий круг друзів Г. І., його співробітників та учнів. В місто прийшли поляки. Багато людей заклопотано було всякого роду невідкладними справами, – заходила знову непевна, тривожна пора...» [33, 105] (Рис. 2.11).

Похований на ділянці 2 Байкового кладовища. Могила Георгія Нарбута є пам'яткою історії національного значення та знаходиться в Переліку пам'яток культурної спадщини національного значення м. Києва, отримавши номер 260003/54-Н, згідно Постанови Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 № 928 «Про занесення об'єктів культурної спадщини національного значення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України» (Рис. 2.12).

Георгій Нарбут був двічі одружений – на Вірі Кир'яновій та Наталії Модзалевській. Він є батьком Данила Нарбута (1916 – 1998 роки), художника театру, живописця, Народного художника України, лауреата Шевченківської премії, почесного громадянина Черкас, і артистки балету, танцівниці, хореографині та педагога Марини Нарбут (Березовської) (1914 – 2011 роки). Вона примусово в роки Другої світової війни була вивезена до Німеччини, звідти емігрувала до Австралії, де реалізувалась як відома артистка. Отже, його діти успадкували батьківський талант та стали самобутніми артистами, кожен у своїй сфері.

Послідовниками школи Георгія Нарбута стали Микола Бутович, Григорій Золотов, Лесь Лозовський, Марко Кирнарський, Іван Мозалевський, Володимир Січинський та інші. Вони наслідували айдентику Нарбута, займаючись розробкою шрифтів, книг та періодичних видань, комерційної продукції, документів тощо.

2.2. Характеристика художньої спадщини митця

Культурне життя в Україні першої третини ХХ століття концентрувалось в м. Києві, м. Одесі, м. Харкові та інших містах, де діяли культурні осередки (гуртки, товариства, об'єднання), проводились виставки, творчі зустрічі, активно розвивалась мистецька критика і професійна мистецька освіта. Тогочасне мистецтво оперативно реагувало на революційні антимонархістські суспільні настрої, жило в передчутті трансформації державного устрою, а після Першої світової війни (1914 – 1918 роки) та революційних подій в країні адаптувалось до нових реалій, де вже існував більшовистський режим. Художники своїми творами реагували на ці події, намагались творчо зростати в непростих умовах, мовою мистецтва оцінювати ситуацію. А також, працювати в руслі нових течій, серед яких виділялись кубізм, неопримітивізм, супрематизм, футуризм.

У цей період українське графічне мистецтво перебувало на підйомі. Художники-графіки, практикуючись, ставили перед ним ряд завдань –

художніх, просвітницьких, філософських, соціально-політичних. Оскільки в цей час на території України витало відлуння Першої світової війни, внутрішньодержавного розколу та громадянської війни, коли більшовики намагались захопити владу і припинити існування імперії.

Графічне мистецтво того часу переважно існувало в форматі книжкової та журнальної графіки, ілюстрацій до газет, плакатів тощо. Це давало змогу популяризувати цей мистецький напрям серед широких верств населення, адже на початку ХХ століття все більше населення України здобували освіту, вміли читати та писати, купували поліграфічну продукцію.

У цей час особлива увага була спрямована до книги, вона сприймалась не просто як джерело інформації, а як художнє явище. Митці-графіки використовували її як майданчик для творчої реалізації, спрямовуючи на неї свої образно-стилістичні експерименти, розробляючи нову стилістику, шукаючи нові образотворчі засоби. Це було однією з ознак нового вітчизняного мистецького світогляду, який розвивався в руслі загальноєвропейських мистецьких течій.

Зразки тогочасної вітчизняної книжкової графіки розповсюджувались Україною, були представлені за кордоном, оскільки українські художники першої третини ХХ століття активно мандрували до європейських мистецьких осередків – Варшави, Лейпцига, Мюнхена, Парижа, Петербургу, Праги й інших міст, де навчались, обмінювались досвідом, формували свою творчу манеру. На неї, окрім мистецьких течій, мали вплив і зразки національної графіки різних країн.

Вітчизняне книжкове графічне мистецтво існувало на перетині індивідуального творчого бачення окремих художників і масового мистецтва, яке широко тиражувалось. Авторами графічних ілюстрацій, книговидавцями і читачами книга сприймалась як цілісний художній твір, оформлення структурних компонентів якого (обкладинки, форзацу, титулу, ініціалів та ін.) вимагало композиційної і стилістичної єдності. Завдяки цьому і формувалась культура книги, розвивалась книжкова графіка.

У дослідженні А. Буйгашевої, В. Зайцевої та С. Стрельцової «Образотворча своєрідність української книжкової графіки» окрема увага приділена внеску в цей процес Георгія Нарбута: «Так, один із засновників нової школи – Георгій Нарбут, пройшов у творчості через стиль модерн із його тяжінням до синтезу мистецтв і був визнаним професіоналом книги. Привабливість його творчих рішень, вишуканий смак і знання художніх стилів сприяли тому, що художник став на довгі роки кумиром графіків, започаткував найбільш широку та впливову течію в українському графічному мистецтві 1920-х років» [32, 7]. До найвизначніших проектів належить його «Українська абетка» (Рис. 2.13; 2.14).

Георгій Нарбут був справжнім реформатором книжкової галузі початку ХХ століття, при цьому чітко дотримувався національної творчої програми, звертаючись у своїй роботі як ілюстратор книг до культурної спадщини українського народу.

О. Мельник та Ю. Штець у дослідженні, присвяченому художньо-композиційним особливостям книжкової графіки Георгія Нарбута, засвідчують, що художник «...був реформатором книжкової справи з чіткою національно спрямованою творчою програмою, а його художній метод та підхід до роботи з книжковою графікою потребує переосмислення, особливо сьогодні, коли графічний дизайн стирає кордони та візуально уніфікується, втрачаючи національну приналежність» [49, 105].

Георгій Нарбут, окрім діяльності в царині книготворення, є автором великої кількості творів, серед них:

- книжкова графіка;
- настінні розписи;
- портрети;
- герби (Рис. 2.15);
- поштові марки;
- банкноти;
- печатки;

- дипломи;
- грамоти;
- листівки;
- упаковки та етикетки для побутових товарів;
- гральні карти;
- ескізи вбрання (військового обмундирування, святкового гетьманського одягу тощо).

У цілому, його графічним творам властиве широке різноманіття формотворення, композиційних та стильових прийомів, застосування образних і технічних засобів. *Їх відрізняє:*

- досконале володіння основами графічного образотворення й поліграфічної техніки, завдяки чому ще за його життя усі ілюстрації спричиняли фурор;
- вишуканий художній смак;
- тяжіння до стилю модерн та синтез мистецтв;
- глибоке знання різних видів, технік, орнаментів, знаків і символів декоративно-прикладного мистецтва українців;
- володіння знаннями з геральдики та мистецтва українського бароко (у тому числі, архітектури), інтерпретація їх у творах;
- зацікавлення темою козацтва та втілення її в образотворенні;
- чітко сформульований сюжет. Часто – сатиричного напрямку;
- «читабельність» сюжету (читачам різного віку доволі легко їх сприймати та розуміти посл, який в них закладено);
- символічне наповнення кожного елементу художнього твору, незважаючи на загальне підпорядкування єдиному сюжету;
- філігранна деталізація та віртуозне виконання кожного елементу сюжету;
- поєднання сталого геометризму та плавних ліній, яким притаманний динамізм;
- ритмічна повторюваність елементів композиції;

- акцентування на вертикальній осі симетрії композиції, що здійснюється засобом введення симетричного шрифту і гармонійною динамікою всередині композиції твору;
- принцип контрастності між основними і другорядними елементами композиції, завдяки чому графіці властива експресія; застосування контрасту чорного й білого кольорів; контраст форм.

Безумовно, центральне місце у творчому спадку Георгія Нарбута посідають обкладинки до книг та журналів. О. Мельник та Ю. Штець [49] виділили кілька типологічних рядів нарбутівських обкладинок, згідно композиційних особливостей:

- двовимірна побудова площинної композиції. Їй притаманне ігнорування простору, робота автора над підкресленням площинних графічних структур, нехтування об'ємом у формі та світлотіньових підходах. Для досягнення ефекту площинності Георгій Нарбут застосовував контрасти тону й кольору, фактур і ліній, з яких складається зображення;
- тривимірна побудова площинної композиції, де незважаючи на візуальну площинність, за допомогою принципу театральних куліс автором сформовано простір;
- об'ємно-просторові композиції, яким властива концептуальність у виборі ідеї і чіткий сюжет, наявність загальної просторової ситуації, в межах якої складові частини розташовані на площині;
- композиції порталного типу (так звані графічні паспорти), яка характеризується замкненою композиційною структурою. Така композиція вписана в рамку, що обмежує композиційний рух та стримує розвиток графічного сюжету. Сюди належать обидва варіанти «Української абетки» (Рис. 2.13) та журнал «Мистецтво»;
- декоративні рапортні композиції відкритого типу, де двовимірна цілісна образна композиція формується завдяки введенню рапортного паттерну;
- композиції, в яких наявні розповідні сюжети.

Усе вищезазначене зробило роботи Георгія Нарбута естетично привабливими, високохудожніми зразками модерністського мистецтва, легкими до сприйняття і трактування, підкреслено декоративними.

До останнього типу належить фронтиспис журналу «Мистецтво» (Рис. 2.16). Тут Георгій Нарбут в розповідній манері зобразив один із символів українського фольклору – козака Мамаю, який, сидячи у вишитій сорочці й шароварах, грає на бандурі. Поруч із ним лежить смушева шапка, один із компонентів чоловічого українського одягу. На задньому фоні наявна будівля з фантастичними обрисами в орнаментальному облямуванні, де проглядаються тюльпани, комбінація з чорних та білих трикутників – стилізований виноград.

Цей орнамент є дуже поширеним в українській народній культурі і зазвичай зустрічається на вишитих сорочках, фартухах, рушниках, скатертинах. Художник досяг ефекту повновимірного орнаменту завдяки ритмічному повтору трикутників-грон. Так само, цей елемент композиції є характерним прикладом поєднання мистецької традиції українського народу з тогочасними модерністськими тенденціями графіки. Завдяки цьому в творчому доробку Георгія Нарбута сформувалась унікальна структура книжкової та журнальної обкладинки, в якій геометричні фігури, які слугують символами та загальна композиція, що тяжіє до геометризму, комбінується з плавними елементами (стилізованими рослинами, тваринами, архітектурними об'єктами, одягом, предметами побуту).

Над цим орнаментом та козаком Мамаєм Георгій Нарбут зобразив коня – наявністю крил митець підкреслив козацьку силу, яка не обходилась без коней-побратимів. Хронологічна ідентифікація випуску («Червень Ч. 3») вдало вписана в рамку, яка загальними рисами нагадує керамічну або скляну посудину з вузьким горлом і денцем, широкою основною частиною.

Фронтиспис журналу «Мистецтво» підтверджує те, що художник завжди переосмислював форму, розкриваючи ідейний задум, з точки зору декоративно-прикладного мистецтва. Тому можна стверджувати, що майже всім його роботам, якщо оцінювати з огляду на особливості творення форми та образу,

притаманне перегукування з візуальними образами виробів, які належать до різних видів декоративно-прикладного мистецтва.

Окремо слід згадати діяльність Георгія Нарбута як творця шрифтів, яким властива національна мистецька стилістика. Адже в часи незалежної України саме розроблений ним шрифт використовується у переважній більшості державних документів.

В. Мітченко, відомий художник-графік, каліграф, дизайнер шрифту і викладач, вивчає цей напрям діяльності Нарбута, який почав займатись розробкою шрифту після повернення в Україну, в останні 2 роки життя. Цей напрям нарбутівської творчості В. Мітченко як теоретик і практик шрифтового мистецтва, описує так: «Георгій Нарбут... працював над створенням акцидентного, моноширинного, контрастного, закритого (з великою апертурою), карбованого шрифту, у конструкції якого поєднується класицистична антиква початку ХІХ ст. з елементами українських рукописних шрифтів ХІ–ХVІ ст.» [53, 45].

За словами В. Мітченка, шрифтові практики Георгія Нарбута також тяжіють до естетики модерну із притаманною йому декоративністю форм; до естетики футуризму, де формам властива умовна рухливість; до тенденцій конструктивізму, що проявлялось у тяжінні літер до «замкненої графемоподібної структури» [53, 45].

Таке новаторство, практика звернення до надбань національного декоративно-прикладного та образотворчого мистецтва, фольклору було унікальним явищем на той час. Художники-сучасники і представники творчої сфери наступних поколінь захоплювались нарбутівськими шрифтами і звертались до його напрацювань, що відбувається і в сучасний період.

Георгій Нарбут досяг великих успіхів і в геральдиці. Насамперед, він відомий як автор дизайну герба Української Народної Республіки, на якому зобразив тризуб, який з часом з'явився і на гербі незалежної України. Ним було розроблено ряд гербів для близьких та друзів, а також створив «Рестр шести

знатним особам» (тираж склав 8 екземплярів) – засновників та членів редакції журналу «Гербовед».

Попри жартівливий контекст реєстру і такі ж описи гербів, кожен із них був виконаний з дотриманням всіх необхідних геральдичних канонів. Герби були тиснені на обкладинці іменної книги з сап'яну зеленого кольору, виданої кожній із 6 зазначених персоналій.

Розробив Георгій Нарбут і особистий герб (Рис. 2.15), в описі якого в 1912 році вказав: «Мазепинець полку Чернігівського Глухівської сотні, старшинський син і гербів та емблем живописець». Герб виконаний у формі складної багаторівневої композиції. На коричнево-чорному тлі зверху композиції розміщена підкова. Знизу – симетрично розташовано 3 мисливських ріжки на тлі чорного кольору, в орнаментальному бароковому оздобленні.

2.3. Роль художнього доробку Георгія Нарбута в діяльності сучасних графічних дизайнерів і творенні національного бренду

Георгій Нарбут – творець авторського модерністського стилю, вплив якого на вітчизняне мистецтво і книжкову графіку є беззаперечним. Його можна розглядати з кількох основоположних ракурсів. Перший – брендування книжкової справи: «Українська абетка», розроблена Георгієм Нарбутом в двох варіантах в 1917 та 1919 роках, показує його як самодостатнього автора, художника та книжкового дизайнера, сміливого творця книжкового графічного бренду.

Саме вона в подальшому стала підґрунтям для формування графічних тенденцій наступних поколінь, включно з діяльністю митців початку XXI століття. Оскільки «Українська абетка» є «обличчям» національної культури, з історичним і сучасним контекстом, згідно з тогочасними мистецькими потоками. Цей твір не втратив своєї актуальності й через 100 років після своєї появи.

Другий – брендування української державності, що полягала в розробці державних символів, про які більш детально велась мова у попередніх

підрозділах. Третій – брендування мистецької освіти, оскільки саме Нарбут був серед засновників Української Академії Мистецтв, яка є «обличчям» українського професійного мистецтва.

Його художні твори, які мають широкий спектр графічно-композиційних прийомів та чітку структуру, описану у підрозділі 2.2, стали базою для творчого осмислення українськими художниками, дизайнерами, каліграфами. Ця тенденція почала формуватись в останні десятиліття, на фоні Помаранчевої революції 2004 року та Революції гідності 2013 року, початку військових загарбницьких дій Росії проти України в 2014 році та війни в 2022 році.

Саме тоді українська нація почала консолідуватись та масово декларувати це мистецькими засобами. Тоді ж галузь дизайну, тісно переплетена з образотворчим мистецтвом, почала активно розвиватись, крокуючи в ногу з науково-технічним прогресом. Це рекламна і поліграфічна галузі, предмети візуальної ідентифікації. Професія «графічний дизайнер» з кожним роком ставала все більш популярною, як і продукція, створення якого передбачало звернення до історичних основ графічного дизайну – наприклад, це книги, плакати, сувеніри.

У ці роки, коли фокус уваги звернувся до наробок художників попередніх поколінь, під пильною увагою опинився Георгій Нарбут. Оскільки він був не лише талановитим майстром графіки, а й засновником однієї з найвідоміших арт-інституції України – Національної Академії Мистецтв і творцем перших державних знаків, коли існувала Українська Народна Республіка, а українці отримали шанс на свою незалежність від російського гніту [31].

Якщо взяти до уваги те, що в революційні роки середини 2000-х українці знову змушені були боротись за своє відокремлення від проросійських директив, то дуже символічною стала увага фахівців дизайну саме до спадщини Георгія Нарбута. Оскільки існувала нагальна потреба у розробці національної моделі графічного дизайну в Україні. А в загальному баченні – національного бренду, який охопив би не лише цю галузь дизайну, а й всю культуру та мистецтво.

Таким чином, виникло розуміння, що сучасні візуальні форми – це не лише вміння орієнтуватись у широкому спектрі графічних технік і художніх засобів та адаптовувати їх згідно своїх концепцій, а й здатність звертатись до декоративно-прикладного та образотворчого мистецтва, базованого на світогляді та історії українського народу. А в ширшому розумінні – брати приклад із досвіду фахівців, чий авторитет у цій сфері є беззаперечним. Георгій Нарбут власним прикладом продемонстрував, яким чином можна застосовувати мистецьку спадщину українського народу а також, запропонував авторський підхід, завдяки якому це буде робитись в сучасній формі, без тяжіння до етнографізму.

Дослідниця М. Мудрак в анотації до монографії «Образний світ Георгія Нарбута і творення українського бренду» акцентує увагу на тому, що саме він наділив символи української національної спадщини рисами модернізму та незалежництва, завдяки чому зумів створити для українців бренд, в якому було уособлено те, що вони є частиною цивілізації Заходу. І, так само, транслиував місцевий народно-мистецький спадок завдяки синтезу великої кількості джерел в цілісну візуальну форму, яка спонукала українців до активізації національної самоідентифікації [55].

Таким чином, сучасне покоління фахівців графічного дизайну займаються розробкою графічного бренду в різних галузях суспільного життя новітньої України. Митці і дизайнери в своїх творах синтезують надбання декоративно-прикладного мистецтва і транслиують їх засобами новітніх візуальних форм – саме таку модель свого часу запровадив Георгій Нарбут. Це як індивідуальні діячі дизайну й образотворчого мистецтва, так і дизайнерські, рекламні, креативні бюро (агенції, колаборації та ін.). Нове покоління митців, народжених переважно вже в незалежній Україні, характеризується сміливістю та ентузіазмом у своїх експериментах. Цим вони подібні до Георгія Нарбута, який також був новатором 100 років тому, не боявся експериментів.

Отже, звертаючись до його методів, художники та графічні дизайнери інтерпретують і переосмислюють їх згідно комплексу знань з образотворчого

мистецтва, після чого відбувається створення власної графічної композиції шляхом здійснення геометричних розрахунків і появи багатокомпонентного художнього образу. Попри авторську подачу ідейного задуму творів графічного дизайну, вони дотримуються актуальних і нині нарбутівських принципів, серед яких контрастність між різними елементами зображення, динамічний композиційний ритм, тяжіння до акценту на вертикальній осі симетрії зображення.

О. Мельник та Ю. Штець аналізують, що є два напрямки звернення до нарбутівських традицій у графічному дизайні. Перший – це пряме запозичення або часткове авторське трактування «...мотиву стилізованого винограду – паттерну з чорнобілих трикутничків, що є одним з візуальних «брендів» Нарбута; пряме використання типографічних знахідок Г. Нарбута та фрагментів образних і декоративних композицій; застосування динамічної барокової орнаментики» [49, 108].

За їхніми словами, такі ознаки є розповсюдженими у дизайні книг та журналів, корпоративному брендуванні тощо. Але, на думку вчених, такі запозичення не відповідають творчим принципам самого Георгія Нарбута, який не копіював, а переосмислював і формував авторську подачу тих чи інших мотивів.

Тому більш актуальним є другий напрям, який полягає у зверненні до нарбутівської школи через інтерпретацію мотивів його графіки такими способами: робота над формою шляхом її переосмислення з огляду на декоративно-прикладне мистецтво, застосовуючи сучасні технічні можливості (наприклад, цифрове мистецтво); поєднання в одній композиції геометричної структури та багаторівневого художнього образу; контрастування доміантних і другорядних елементів композиції; повторювана ритмічність і динамічність; тяжіння до вертикальної осі композиційної будови.

Серед сучасних графічних дизайнерів та художників, які створюють ескізи для різних сфер життя, звертаючись до традицій нарбутівських шрифтів – Олександра Александрова, Геннадій Заречнюк, Марко Кирнарський,

Лесь Лозовський, Микола Маценко, Дмитро Растворцев, Олег Тістол, Лук'ян Турецький, Вероніка Чебанік.

У 70-х роках ХХ століття Олег Снарський розробив шрифт за мотивами графіки Георгія Нарбута, який майже повністю повторив нарбутівську «Українську абетку», при цьому доукомплектувавши її тими літерами, яких у нарбутівському варіанті не вистачало. У 2001 році Геннадій Заречнюк розробив цифровий шрифт, також за абетковими мотивами, але й використав наробки Олега Снарського. Приблизно в той же період Геннадій Заречнюк створив ще один шрифт, в основу якого також лягла спадщина Георгія Нарбута – NarbutClassic.

Одним із найвідоміших дизайнерів шрифтів є Дмитро Растворцев, який в 2014 році під час міжнародного фестивалю каліграфії і типографії «Рутенія» представив авторський шрифт «Нарбуторум», в основу якого лягли мотиви робіт Георгія Нарбута. За задумом Дмитра Растворцева, була потреба вирішити дуже складне завдання, яке полягало в тому, щоб створити шрифти, які були б максимально наближеними до нарбутівських. І, в той же час, мали бути зручними та придатними до використання у відповідності до сучасних суспільних запитів і науково-технічного прогресу.

Необхідно було не лише максимально точно вловити авторську манеру Георгія Нарбута, проаналізувати її, а й вдало адаптувати її, узагальнити і сформуванати цілісну шрифтову композицію, у якій би вбачався авторський стиль і самого графічного дизайнера. Це була доволі складна справа, оскільки Георгій Нарбут і сам поєднував сталі традиційні мотиви з авторськими експериментами.

Тепер же те саме потрібно було повторити й Дмитру Растворцеву, якому вдалося реалізувати «Нарбуторум» як неординарний шрифтовий проект. До його особливостей належить велика кількість способів написання одних і тих літер та поєднання їх у слова згідно певної логіки, що робить текст дуже колоритним.

А також, звернення до окремих аспектів української історії, що дуже часто практикував і Георгій Нарбут. «Нарбуторум» було представлено не лише під час «Рутенії», а й в тому ж 2014 році під час зустрічі дизайнерів з усієї України «Behance Portfolio Review». У тому ж році найбільшою шрифтовою інтернет-крамницею «Myfonts» було оприлюднено український шрифт «Калина» від дизайн-студії «2D Туро» з м. Львів, створеного за мотивами нарбутівської графіки.

У підсумку, варто звернутись до констатування М. Мудрак того факту, що постать і наробки Георгія Нарбута є авторитетними для сучасних діячів графічного дизайну: «Нарбут синтезував сотні джерел (від середньовічних рукописів XI століття до гравюр, вишуканих ювелірних виробів, розкішних тканин і архітектури XVII-XVIII століть, а також прекрасних народних ремесел) у єдину візуальну форму, що сприяла національному пробудженню, і то не лише в його часи, а й у наступні десятиліття... Нині вже нове покоління українських мистців і дизайнерів розробляє бренд для пострадянської, постмайданної України...» [55, 5].

Висновки до розділу 2

Досліджено творчо-біографічний шлях Георгія Нарбута від народження в с. Нарбутівка Чернігівської губернії в 1886 році, навчання й творчого становлення в м. Петербург, повернення до України та плідної діяльності в м. Києві до смерті митця в 1920 році.

Виявлено, що, крім великого творчого спадку (книжкові та журнальні обкладинки й ілюстрації, державні знаки і герби, зразки геральдичного мистецтва, плакати, етикетки тощо), Георгій Нарбут був активним громадським діячем, який мав вплив на тогочасні мистецькі тенденції й події.

Зафіксовано, що він став одним зі співзасновників, професорів і ректорів Української Академії Мистецтв. Розробка митцем державних знаків свідчила

про нього як безпосереднього учасника процесу державотворення 1917 – 1920 років.

Здійснено комплексний аналіз графіки Георгія Нарбута, в межах чого виявлено специфіку їхніх композиційних та образних рішень. Після цього охарактеризовано основні принципи інтерпретації творчого доробку в сучасній дизайнерській практиці та встановлено, що вони є актуальними для сучасних художників та дизайнерів і сприймаються як основоположні у творенні сучасного національного бренду. Особливо це стосується розробки шрифтів, в основі яких лежать нароби нарбутівської школи.

РОЗДІЛ 3

МІСЦЕ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ ГЕОРГІЯ НАРБУТА В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ АРТ-ПРОСТОРИ

3.1. Виставки як пріоритетні форми презентації художньо-меморіального спадку

Творча спадщина Георгія Нарбута дійшла до наших днів, перш за все, завдяки діяльності українських музеїв, в яких під час комплектування фондів окрема увага приділялась артефактам, які мають стосунок до особистості графіка. Вони потрапили до музейних закладів переважно завдяки небайдужості рідних, друзів та учнів-послідовників Георгія Нарбута, які передавали його цінні графічні твори та особисті речі у музейні зібрання.

Завдяки цьому їх можна побачити в Національному художньому музеї України, Національному музеї історії України, Музеї грошей Національного банку України, Харківському художньому музеї, Одеському Будинку-Музеї ім. М. К. Реріха та інших музейних закладах. Ці експонати виставляються як в межах постійно діючих експозицій, так і під час змінних виставок. Слід описати деякі з цих виставок детально, оскільки саме музейні виставки є чи не найефективнішим інструментом із ознайомлення суспільства з роботами Георгія Нарбута.

Першою з них стала посмертна виставка творів, проведена в 1926 році у Всеукраїнському Історичному Музеї імені Тараса Шевченка в м. Києві. Тепер це Національний музей історії України. Проект було проведено як спробу популяризації та вивчення творчого доробку Георгія Нарбута, матеріали для якої його оточення почало збирати після смерті графіка.

Але важка ситуація в країні не дала змогу провести виставку між 1920 та 1926 роками. Попри спробу Федора Ернста в 1922 році реалізувати меморіальну виставку при Академії Мистецтв України, це не увінчалось успіхом. У 1924 році почав функціонувати комітет, до якого увійшли Федір Ернст, Володимир Нарбут, Данило Щербаківський та інші діячі

культури. У комплектуванні виставки активну участь брала Віра Нарбут, перша дружина художника. Робота над організацією виставки велась повільно через брак коштів на ремонт виставкової зали, підготовки творів та їх репродукцій до експонування та друку каталогу.

Через те, що влада в Києві постійно мінялась, а також внаслідок того, що Георгій Нарбут переїздив із Петербургу до Києва, мав 2 шлюби та існували проблеми з його спадщиною, а прижиттєва продуктивність Георгія Нарбути була дуже великою – вкрай важко було збирати його твори, які на момент підготовки виставки зберігались в різних населених пунктах у приватних осіб, в численних установах та організаціях. Багато з них були вивезені за кордон.

Таким чином, роботи або їхні репродукції на виставку надали Михайло Бойчук, Федір Ернст, Микола Зеров, Василь Кричевський, Борис Якубовський, «...Київський Художній Інститут, Українська Академія Наук, Український Науковий Інститут Книгознавства, Державне Видавництво України, Музей Українського Мистецтва в Харкові, Український Видавничий Фонд у Празі, Всенародна Бібліотека України, Київська Картинна Галерея, Центральна Дитяча Бібліотека м. Києва...» [18, 9] та інші приватні особи, установи та організації.

За підсумками виставки, в 1926 році було видано працю «Георгій Нарбут. Посмертна виставка творів», у якій, окрім каталогу експонованих творів, міститься детальна біографія Георгія Нарбути, написана Федором Ернстом. Також наявний хронологічний опис друкованих творів Нарбути та опис літератури про нього, наявної станом на 1926 рік.

Серед 494 експонованих творів посмертної виставки творів:

- ілюстрації до «Української абетки»;
- ілюстрації до «Слова о полку Ігоревім», твору «Роланд» (1903 рік), «Літопису київського», казки «Журавель і цапля» (1906 рік), загадки «Бочка» (1907 рік), казок «Війна Грибів», «Теремок» і «Мизгирь», казок Г.-Х. Андерсена, заставка до казки «Кошій Безсмертний» (1906 рік);
- лист до П. Я. Дорошенка (1904 рік);

- заголовок до Альманаху «Шиповник»;
- фронтспис та ілюстрації для журналу «Мистецтво» (1919 рік);
- обгортка до книги «Володимир Нарбут. Алілуя, вірші. Київ, 1919» (1919 рік);
- сільветне погруддя Наполеона I, сільветне погруддя В. П. Нарбута, родинний сільветний портрет (Володимир Нарбут бере яблуко з вази, дружина сидить), ескізи до сільветних портретів (6 аркушів);
- автопортрет з Лукою Грабузовим;
- ескіз до автопортрету;
- екслібрис П. Я. Дорошенка;
- написи до видання «Герби гетьманів Малоросії»;
- герб роду Товстолісів, герб Дорошенків, герб Георгія Нарбута;
- «Козак та німці» (1914 рік);
- «Братська могила»;
- «Місячна ніч» (1916 рік);
- «Пан Середа їде до Вінниці»;
- зображення церкви в с. Хохловці поруч із с. Нарбутівка;
- «Руїни й вітряки в місячну ніч» (1919 рік);
- «Ніч в панській садибі»;
- «Амазонянка з собачкою» (1918 рік);
- архітектурна композиція (1917 рік);
- зображення деталі арматури;
- Державний герб України (1918 рік);
- ескіз Державного герба України;
- проект державної печатки (1918 рік);
- проект поштової марки на 10 копійок, проект вбрання для гетьмана (1918 рік);
- поштова марка на 20 шагів (1919 рік);
- проект військового ордену;
- ескізи з мотивами вбрання, запрошення на відкриття Української

Академії Мистецтв;

- проект ляльки «Козак Мамай»;
- універсальна обгортка для видань Всеукраїнського Кооперативного

Видавничого Союзу (1919 рік);

- проект печаті Української Академії Мистецтв (1918 рік);
- диплом Федору Кричевському;
- диплом Олександрю Мурашку;
- родовідне дерево Нарбутів, уривок з родоводу Нарбутів;
- Діаріуш (1918 рік);
- етюдна книжка;

- дрібні ескізи до плакатів, гербів, графічні зображення вази, ляльок, літер, натюрмортів, меблів, обгорток, грамот, силует, орденів, прапорів, вбрання.

Із часом збірка Всеукраїнського Історичного Музею імені Тараса Шевченка була розподілена між різними музейними закладами м. Києва. Переважна більшість робіт Георгія Нарбута перейшла у відання Національного художнього музею України, значно менша їх частина опинилась у Національному музеї історії України. Переважно, це матеріали, присвячені певним історичним подіям.

Наприклад, каталог посмертної виставки зберігається натеper в фондах Національного музею історії України (м. Київ), як і ряд інших експонатів, пов'язаних із діяльністю графіка. Серед них такі раритети, як банкноти періоду 1917 – 1921 років; копія Герба Української держави (1918 рік); вітальна адреса «Української державної академії мистецтв до Українського державного університету в Кам'янці-Подільському»; колективне фото, зроблене 22 листопада 1917 року під час відкриття Української Академії Мистецтв.

На сьогодні серед найпопулярніших музейних колекцій, пов'язаних із постаттю Георгія Нарбута, лідирує Музей грошей Національного банку України (м. Київ). Діяльність цього закладу присвячена історії грошового обігу на українських територіях в різні історичні етапи. У музейній збірці, окрім

домонетних форм грошей, монет Античності та Середньовіччя, банкнот Російської імперії, Радянського Союзу та сучасної України, експонуються 24 грошові знаки Української Народної Республіки, дизайн 12 з яких розроблений Георгієм Нарбутом. До топ-експонатів належать банкноти номіналом 100 карбованців і номіналом 100 гривень.

Із невеликої кількості вцілілих до наших днів творів Георгія Нарбута, 104 з них зберігаються в колекції Харківського художнього музею, і час від часу їх можна побачити під час змінних виставок цього музею. У переважній більшості, вони належать до періоду його становлення в молоді роки та є ілюстраціями до книг вітчизняних і зарубіжних авторів. Поява нарбутівської колекції стала можливою завдяки самовідданій праці С. Таранушенка, друга Георгія Нарбута і керівника в 1920-х роках Музею Українського Мистецтва в Харкові (тепер Харківського художнього музею).

Він не лише ввів до фондової збірки твори графіка, а й 22 листопада 1926 року організував у цьому закладі публічне засідання, присвячене його творчості. Своїми спогадами ділились члени музейного гуртка, діячі культури-сучасники Георгія Нарбута, серед яких С. Таранушенко та М. Бурачек. У кінці засідання «присутні члени гуртка й гості розглянули принесені на засідання книги з графікою Нарбута та обмінялись думками про Нарбутову творчість» [77, 123].

У фондах музею зберігається нарбутівська «Абетка», яку було реконструйовано і видано в 2022 році харківським книговидавцем О. Савчуком. Кожна літера цієї абетки була втілена Георгієм Нарбутом мовою графіки в цілу окрему розповідь. Згідно рішення Наукової ради Харківського художнього музею під керівництвом М. Роботягова, в 1973 році М. Безхутрим було упорядковано каталог, в якому можна ознайомитись із цінними музейними роботами з творчого спадку Георгія Нарбута. Сюди належать:

- ілюстрації – обкладинки до газет і журналів (фронтиспис літературно-мистецького тижневика української секції Всеукрліткома (папір, туш, гуаш, 1919 рік); «Еней» (ілюстрація до «Енеїди» Івана Котляревського; папір,

акварель, білило, 1919 рік); кінцівка до журналу «Зорі» (папір, гуаш, 1919 рік); обкладинка книжки Миколи Зерова «Антологія» (папір, туш, гуаш, 1920 рік);

- ілюстрації до книги «Українська абетка» – обкладинка (папір, гуаш, туш, перо, 1917 рік); ілюстрації до літер Б, В, Г, З, И, К, Л, М, Н, О, С, Ф, Ч (папір, гуаш, туш, перо, 1917 рік);

- силуети – «Автопортрет» (папір, туш, близько 1915 року); портрет Д. Митрохіна (папір, туш, 1915 рік); портрет В. Замирайла (папір, туш, 1915 рік); портрет В. Чемберса (папір, туш, 1915 рік); портрет М. Зенкевича (папір, туш, 1915 рік); портрет літньої людини (папір, туш, близько 1915 – 1916 років); портрет В. Нарбута у військовому (папір, туш, 1917 рік), «Альтанка. Заставка» (папір, туш, 1917 рік); портрет Ф. Десницької (папір, туш, 1918 рік); «Родинна група: Г. Нарбут, Н. Нарбут, В. Модзалевський, діти» (картон, туш, 1919 рік);

- інші роботи різних років – лист до П. Я. Дорошенка (папір, акварель, туш, перо, 1904 рік); «Іграшки» (папір, акварель, туш, перо, 1913 рік); («Козак та німці» (папір, акварель, туш, перо, 1914 рік); «Алегорія війни» (папір, акварель, гуаш, 1914 рік).

У 2006 році в Одеському Будинку-Музеї ім. М. К. Реріха відбулась виставка творів Георгія Нарбута з фондів Харківського художнього музею та Одеського Будинку-Музеї ім. М. К. Реріха, приватної колекції Т. Максимюка. За підсумками проекту було видано каталог, оглядові статті до якого написали мистецтвознавці та краєзнавці В. Мельников, О. Петренко, О. Полуніна, Н. Порожнякова, Г. Фісан.

У січні 2018 року в Харківському художньому музеї було проведено виставку «Українська старовина: від Порфирія Мартиновича (1856-1933) до Георгія Нарбута (1886 – 1920)» з фондів музею, яку було присвячено сюжетно-тематичній лінії «української старовини», оскільки обидва художники високо її цінували, вивчали та інтерпретували у своїх роботах. За задумом музейників, митців також об'єднує трагізм їхньої особистої й творчої долі, коротке життя, в якому лише 10 років велась активна художня діяльність. Але цей відрізок часу

за своєю напругою, якісному й кількісному складу творчої спадщини є безцінним.

Проживаючи в Петербурзі, під час поїздок додому, Георгій Нарбут тричі побував у Чернігові. Це було в 1912, 1914 та 1917 роках. Під час цих поїздок був у Музеї українських старожитностей, був вражений колекцією козацьких портретів і виробів декоративно-прикладного мистецтва. Тепер це Чернігівський історичний музей імені В. В. Тарновського [20].

Особливо Георгія Нарбута цікавило козацьке вбрання, мотиви якого потім використовував у своїх роботах. Також – пам'ятки архітектури, які він замальовував у своїх ескізах, які пізніше використовував у роботах. Під час свого візиту до Чернігова в 1914 році митець разом зі своїм другом Сергієм Тройницьким (мистецтвознавцем, фахівцем геральдики та видавцем), протягом тижня проживали у Вадима Модзалевського, який свого часу очолював вищезгаданий музей.

Це був період підготовки «Малоросійського гербівника», легендарного видання з історії вітчизняної геральдики (1914 рік) [20]. Сьогодні в Національному художньому музеї України зберігається фото, на якому Георгій Нарбут зображений в приміщенні Чернігівського історичного музею імені В. В. Тарновського.

Цей та інші експонати, присвячені найвідомішому українському графіку, час від часу виставляються під час змінних виставок Національного художнього музею України та участі закладу в колективних міжмузейних проектах. Оскільки після проведення науковими співробітниками цього закладу аналізу змісту матеріалів, присвячених життю й творчості Георгія Нарбута, з музейного архіву та фондів, стало очевидним, що їх потрібно оприлюднювати та поширювати на широкий загал.

У фондах Сумського обласного краєзнавчого музею наявні експонати, присвячені графіку-земляку. Це, наприклад, банкноти часів Української Народної Республіки, серед яких державні кредитні білети номіналом 10, 100 та 500 гривень, марки-шаги номіналом 30, 40 та 50 шагів. Їхня художня та музейна

ціність є дуже високою. Час від часу музейні працівники проводять виставки, де представляють ці та інші експонати. Серед них виставка, «Соборність України: Під прапором волі», проведена в 2019 році до 102-річчя проголошення Акту Злуки та єднання українських територій (відзначається як День Соборності).

У Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України (м. Київ) наявна збірка нарбутівських матеріалів, яку було оприлюднено в 2016 році, під час реалізації віртуального проекту «АРХІВажлива СПРАВА» та з нагоди 130-річного ювілею митця [2; 28].

Вони охоплюють різні періоди життя і творчості графіка, з особових фондів Василя Василька (актора, режисера), Миколи Візира (історика, фахівця архівної справи), Дмитра Горбачова (мистецтвознавця), Дмитра Степовика (мистецтвознавця) та інших діячів української культури й науки. Окрім матеріалів із цих фондів зібрань, в режимі онлайн можна ознайомитись і з фрагментами прижиттєвих видань, часописів із ілюстраціями Георгія Нарбута, художніх альбомів та мистецтвознавчих нарисів, спогадів сучасників про митця.

Наприклад, опубліковано ілюстрацію до казки Г.-Х. Андерсена «Вуличний ліхтар» (1913 рік, з особового фонду Василя Василька) (Рис. 3.1.); запрошення на меморіальний вечір «Згадуємо Георгія Нарбута», що відбувся в 1965 році в Київському Державному Художньому Інституті (Рис. 3.2); вирізку з газети «Молода гвардія» від 25 вересня 1969 року, зі статтею Ігоря Диченка «Що треба знати про Грабуздова», із дарчим надписом автора Миколі Візирю; екслібриси Сергія Білоконя, який досліджував творчий доробок та життєвий шлях Георгія Нарбута; репродукція малюнку «Лупа Грабуздов» (1919 рік).

Матеріали були укомплектовані Оксаною Олійник, науковим співробітником відділу використання інформації документів Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України. Надання онлайн-доступу до цих цінних матеріалів дав змогу всім бажаючим поповнити свої свої

знання про Георгія Нарбута. А також, за потреби, ознайомитися з ними в читальному залі архіву-музею.

Національний художній музей України в 2019 році долучився до міжнародної виставки «Українське коло: до сторіччя визвольних змагань (1917–1921 рр.)», яка відбулась роком раніше в Музеї історії міста Києва та яку відкрив Президент України Петро Порошенко.

Куратором проекту, метою якою є ознайомлення українських та американських відвідувачів із історією боротьби України за свою незалежність, став вітчизняний історик Юрій Савчук. Експонати на виставку надали більш ніж 39 музейних, архівних та бібліотечних закладів (Національна бібліотека імені В. І. Вернадського та ін.), приватні колекціонери, всі українські науково-історичні установи в США.

Експозицію було побудовано згідно 4 блоків концепції виставки: відродження української нації, розбудова держави, змагання за Україну, боротьба за визнання міжнародною спільнотою. Загальне число експонатів – понад 150. Символічно, що саме тут експонувались цінні артефакти, створені Георгієм Нарбутом, який зробив свій внесок в декларування української незалежності часів Української Народної Республіки, з фондів Національного художнього музею України. Їх побачили відвідувачі виставки «Українське коло: до сторіччя визвольних змагань (1917–1921 рр.)» в 2019 році в США, в Українському музеї в м. Нью-Йорк. Це Державний герб України (1918 рік); диплом професора Академії мистецтв Георгія Нарбута (1919 рік) (Рис. 3.3); ескіз марки на 40 шагів із портретом гетьмана Петра Дорошенка (1918 рік); 2 начерки до проекту українського герба (1917 рік). Виставка здобула велику популярність (Рис. 3.4).

Із листопада 2020 року по кінець січня 2021 року в Національному художньому музеї України тривала виставка «Знак Соборності. Великий герб України: від Нарбута до Якутовича» (Рис. 3.5), під час якої було розглянуто мистецьку та історичну складову Великого герба України. Виставка допомогла відвідувачам осмислити шлях розвитку і трансформації протягом

100 років художнього образу основоположного державного символу. Окремо можна було побачити герб, розроблений Георгієм Нарбутом.

Куратором виставки став Юрій Савчук, який за кілька років перед тим курував виставку «Українське коло: до сторіччя визвольних змагань (1917–1921 рр.)». Організатори: Національний художній музей України, Музей Шереметьєвих, Фонд інтелектуальної співпраці «Україна – XXI століття». Міжнародний партнер – Український музей та бібліотека у м. Стемфорд (США).

Відвідувачі побачили цінні експонати не лише з зазначеного музею, а й із Дирекції художніх виставок Галузевого державного архіву Служби безпеки України, Інституту рукопису національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського Львівського історичного музею, Національного музею у Львові імені Андрея Шептицького, Музею історії міста Києва, Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, Центрального державного історичного архіву у м. Києві, Чернігівського обласного історичного музею імені В. В. Тарновського, із приватних збірок.

Одним із етапів проекту «Нарбут XXI», започаткованого з метою актуалізації в суспільстві постаті Георгія Нарбута, став міжнародний конкурс плакатів (куратор – Саша Биченко), проведений в 2020 році, участь у якому взяли художники та графічні дизайнери з 21 країни світу – до конкурсу увійшло більш ніж 300 робіт.

Підсумком конкурсу стала онлайн-виставка конкурсних робіт [50] і вулична виставка (яка також отримала назви outdoor-виставка, стріт-виставка) з 55 відібраних плакатів, розміщених на 100 сітілайтах від 33 конкурсантів, яка відбулась на вулицях м. Києва в серпні 2021 року і тривала 2 місяці (Рис. 3.6). Її було приурочено 135-річчю від дня народження класика української графіки та реформатора книжкової справи. Виставку, окрім конкурсних плакатів, доповнили 4 плакати з нарбутівськими творами від дизайн-студії «Kultura». Партнером виставки виступила компанія «Prime Group» [76].

Ще 1 виставкою, яка в 2021 році розповіла киянам про Георгія Нарбута, стала експозиція в одному з потягів синьої гілки Київського Метрополітену. Її було підготовлено з нагоди виходу монографії Мирослави Мудрак. За мотивами її тез, студією «Kultura» було розроблено 10 постерів, які розповіли про різновиди нарбутівського дизайну, реалізованого в банкнотах, гербах, державних документах, печатках, уніформі, книгах та ін.

2021 рік став особливо важливим для популяризації особистості Георгія Нарбута, адже за 5 км від його малої батьківщини, с. Нарбутівка, де він народився та яке з 1678 року було родинним нарбутівським маєтком (нині село припинило своє існування через відсутність мешканців), в с. Первомайське Шосткинського р-ну Сумської обл. ініціативною місцевою громадою було відкрито музей «Мистецька вітальня родини Нарбутів» [56].

Робота над його створенням велась протягом 5 років. За цей час комплектувались музейні фонди, розроблялась концепція музею та ідейно-технічний план експозиції, через активність ініціативної групи в соціальних мережах розросталось коло небайдужих земляків, які всіляко допомагали з відкриттям музею.

Значну фінансову підтримку проекту було надано Надією Артеменко, головою Березівської територіальної громади, завдяки чому було відремонтовано музейну кімнату, закуплено обладнання та літературу. Школярами-членами гуртка «Творча майстерня» на чолі з Тетяною Покотило, при Первомайському НВК було виготовлено макет родового гнізда Нарбутів.

У «Мистецькій вітальні родини Нарбутів» зберігаються експонати, пов'язані з Георгієм, Володимиром і Данилом Нарбутами, а також, іншими членами родини. Після створення музею, у відповідь на заклик про меценатську допомогу, в 2023 році родина Кудояр подарувала цінний артефакт – самовар, який належав Нарбутам.

Його історія перегукується з бурхливими подіями початку ХХ століття. Один із предків меценатів, Кирило Кудояр, протягом 30 років керував пасікою родини Нарбутів. Самовар, який опинився в нього після 1917 року, дбайливо

зберігався його нащадками протягом більш ніж 100 років. Гості музею-вітальні відтепер мають змогу пити чай з трав, зібраних на місці нарбутівської садиби, з самовару, з якого свого часу частувались члени родини Нарбутів.

У грудні 2023 року музейна бібліотека поповнилась рідкісним виданням – репринтом нарбутівського «Малоросійського гербовника» 1914 року, перевиданого в 1993 році. Цей гербовник дворян Чернігівської губернії містить унікальні дані, оскільки є каталогом гербів козацької старшини, яка становила переважну більшість чернігівського дворянства.

Тут зберігаються картини Данила Нарбута, сина всесвітньо відомого графіка, які він подарував школі в Первомайському в 1988 році, коли приїздив на святкування Дня села. Вдячна громада згодом використала образ козака Мамає, наявного на 1 з цих картин, зобразивши його на в'їзному знаку до села. Також експонуються нарбутівські банкноти часів Української Народної Республіки, які музеєві були передані меценатами з Польщі; колекція раритетних книг кінця XIX – початку XX століття, яку музеєві подарував Віктор Заїка, історик-краєзнавець.

Колектив музею дуже ініціативний, що проявляється в масштабній та фактично безперервній науково-фондовій, експозиційній і просвітницькій роботі, однією з форм якої є активне ведення групи музею в Фейсбуці, де численні учасники з України, Ізраїлю, Іспанії, Німеччини, США та інших країн можуть ознайомитись із музейними буднями та найбільш актуальними новинами українського і закордонного арт-простору, пов'язаними з іменем Георгія Нарбута.

Музейний колектив свого часу налагодив і підтримує зв'язки з нащадками роду Нарбутів, з закладами культури (архівами, бібліотеками, музеями), в яких наявні дані про художника. Так, видавництво «Родовід» в 2021 році подарувало музеєві примірники «Нарбутівського збірника» і «Образного світу Георгія Нарбута і творення українського бренду».

Ведеться співпраця й із засобами масової інформації – музей є популярною локацією для зйомок про життя і творчість Георгія Нарбута,

мистецьке життя Сумщини. Так, окремі кадри для фільму до 135-річного ювілею графіка були зняті в музеї Дмитром Растворцем, графічним дизайнером, який спеціалізується на шрифтах.

Можна стверджувати, що «Мистецька вітальня родини Нарбутів» за дуже короткий проміжок часу зуміла пройти шлях від ініціативи місцевої громади до потужного осередку активного соціально-культурного життя та має перспективи до подальшого розвитку як туристичний осередок, який сприятиме розвитку туристичного потенціалу краю і популяризуватиме культурно-мистецьку спадщину родини Нарбутів.

Співробітники музею натеper займаються розробкою туристичного маршруту, до якого увійдуть «Мистецька вітальня родини Нарбутів», покинуте село Нарбутівка, де досі існує старовинна кленова алея, де у вільний час на прогулянках бували Нарбути та Покровська церка початку ХІХ століття в с. Первомайське, яку часто відвідували члени відомої родини.

В Українському музеї в м. Нью-Йорк в США в 2022 році відбулась виставка ілюстрацій Нікити Кравцова – популярного українського графіка родом із Криму, ілюстратора, практика художнього текстилю, випускника Національної академії образотворчого мистецтва та архітектури, заснованої Георгієм Нарбутом та його однодумцями – «Війна грибів» («The War of the Mushrooms»). Проект здійснено за мотивами слов'янської казки, що стала дуже символічною на тлі нападу Росії на суверенні українські території. На створення 36 ілюстративних робіт і розробки концепції проекту Нікиту Кравцова надихнула однойменна казка й ілюстрації до неї, автором яких був Георгій Нарбут.

Ілюстрації, які виставлялись в Українському музеї, незадовго до російського вторгнення були опубліковані в арт-буці «Війна грибів» від видавництва «Родовід» в 2022 році, презентація якої мала відбутись 25 лютого. Текст був написаний письменником Андрієм Курковим і скомпонований в текст художницею Веронікою Чебанік. Дизайн обкладинки перегукується з обкладинкою цього твору, розробленої Георгієм Нарбутом в 1909 році.

Нікіта Кравцов також використав деякі елементи нарбутівської графіки в ілюстраціях, хоча і саме трактування твору, й малюнки до нього мають більш осучаснений контекст. У той же час, хоч структура арт-буку й повторює книгу Георгія Нарбута, вона має суттєві відмінності. Перш за все, це стосується естетичної манери ілюстрацій, де головним акцентом є увага до тілесності, наявність великої кількості пустот, яскраве та підкреслено спрощене кольорове вирішення.

Акцент зроблено й на переосмисленні казки метафоричною мовою – це розповідь про війну Росії проти України. Виставка мовою художніх засобів розповідає про те, наприклад, як гриби-солдати влучно цілять зброєю по техніці окупантів, які прийшли на українську землю. Однак, ідея створення книги в Нікіти Кравцова виникла ще в 2021 році, на хвилі появи проєктів вшанування пам'яті Георгія Нарбута, ініційованих видавництвом «Родовід» та Українським культурним фондом.

3.2. Інші культурно-мистецькі форми представлення здобутків Георгія Нарбута

Окрім презентації творчості Георгія Нарбута у виставковому форматі в музейному, галерейному та вуличному просторах, у наш час втілено в життя ряд проєктів, які можна охарактеризувати як актуальні з точки зору ознайомлення фахівців і широких верств населення з особистістю видатного графіка та які також є важливими структурними частинами сучасного культурно-мистецького процесу в Україні.

Наприклад, у перші роки Незалежності, було відзнято кілька документальних фільмів, які на широкий загал розповідали до цього часу фактично невідому для більшості українців інформацію про Георгія Нарбута. У 1992 році режисеркою Юлією Лазаревською при Національній кінематеці України був відзнятий короткометражний науково-популярний фільм «Георгій Нарбут. Живі картини». А вже незабаром, в 1993 році режисерка

Валентина Зимня для студії «Укртелефільм» зняла документальний фільм «Незавершений автопортрет. Георгій Нарбут», де текст читав один із найвідоміших акторів сучасності Богдан Ступка.

Згодом у вітчизняному кінематографі настав важкий період застою, пов'язаний зі складною соціально-економічною ситуацією в країні. Однак, вже на початку нового тисячоліття у цій галузі почалося відродження. Так, у 2003 році колективом кіностудії «Контракт» (заснований у 1987 році Національною спілкою кінематографістів України) було знято документальний 30-хвилинний фільм, присвячений творчості Георгія Нарбута та його брата Володимира – «Брати Нарбути» з циклу «Обрані часом». Даний цикл нараховує понад 50 фільмів, в яких мовою кінематографа описано долі відомих діячів мистецтва, серед яких фільми про Олександра Архипенка, Амвросія Бучму, Миколу Глушенка, Соломію Крушельницьку, Леся Курбаса.

Через 10 років, у 2013 році на телеканалі української діаспори «Українське Телебачення КОНТАКТ» (м. Торонто, Канада, продюсери Юрій Клауфас і Марта Чурилович), 55-й випуск щотижневої програми «Очима культури» був присвячений творчій біографії Георгія Нарбута. Ведучий – Марко Роберт Стех, українсько-канадський письменник, літературознавець, менеджер проекту «Інтернетова Енциклопедії України» при Канадському інституті українських студій та директор видавництва при цьому інституті.

Важливим кроком до поширення інформації про художника стала ініціатива від Національного банку України. У 2006 році було випущено ювілейну монету «Георгій Нарбут» номіналом 2 гривні тиражем 30 тис штук, присвячену 120-річчю з дня народження художника (Рис. 3.7). Монета виконана з металу нейзильбер, має вагу 12.8 г та діаметр 31 мм. Це стало вагомим кроком із вшанування національною банківською системою творця перших українських грошових знаків за часів Української Народної Республіки. Монета належить до серії «Видатні особистості України».

На аверсі зображено фрагмент оформлення банкнот 1918 року – селянку та робітника на тлі вінка з квітів і плодів, над яким наявний рік карбування цієї

монети, малий Державний Герб України і надписи «НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК» та «2/ ГРИВНІ», а також, логотип Національного банку України. На реверсі монети наявне силуетне зображення художника, герб роду Нарбутів, роки життя митця «1886/1920» і надпис «ГЕОРГІЙ НАРБУТ».

У вітчизняному культурно-мистецькому просторі останніх років наявні значущі проекти, присвячені Георгію Нарбуту, які недмінно привертають увагу дизайнерів, художників, теоретиків культури й мистецтва та громадськості. Одним із основоположних інструментів сучасного дослідження й оприлюднення в Україні та за кордоном масштабного внеску Георгія Нарбута в становлення українського мистецтва, є проекти в галузі книговидання. Вони переважно сконцентровані в 2020 році, до 100-річчя з дня передчасної смерті митця, коли до його особистості була прикута особлива увага діячів мистецтва, науковців та всього українського суспільства.

У контексті магістерського дослідження вони становлять інтерес із кількох ракурсів. По-перше, безпосередньо як джерела цінних фактологічних даних про життя і творчий доробок Георгія Нарбута (монографії та ін.), про що детально описано в підрозділі 1.1 цього дослідження. По-друге, як унікальні інформаційні приводи, довкола яких було проведено ряд важливих для українського книговидавництва й мистецтва подій, які досягли значного суспільного резонансу.

Серед книговидавничих подій, які задекларували увагу українців до Георгія Нарбута як творця української державної айдентики та актуального графічного мистецтва, належить вихід у видавництві «Фоліо» в 2019 та 2020 роках книги «Українська абетка та казки в ілюстраціях Георгія Нарбута» (Рис. 3.8). Вона здобула велику популярність у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, оскільки містить і досконало ілюстровану абетку, і ряд казок із захоплюючими ілюстраціями до казок. В анотації до книги вказано, що «першим виданням, проілюстрованим Георгієм Нарбутом, стала книга казок «Горшеня. Снігуронька», що була видана... в 1906 році» [84, 6]. Над абеткою художник «...розпочав роботу ще під час свого навчання в Глухові. Книжки,

оформлені Нарбутом, видання з репродукціями його друкованих і невиданих творів стали бібліографічною рідкістю, і зараз поціновувачі його непересічного таланту мають змогу ознайомитися з малюнками цього митця...» [84, 6].

Видавництвом «Родовід» (це унікальний проект з популяризації української культури шляхом видання книг та альбомів з історії мистецтва від найдавніших часів і сучасності) за грантової підтримки Українського культурного фонду було започатковано дворічний проект «Нарбут ХХІ» [51] як одну з найбільш масштабних складових Програми «Пам'ятні дати видатних особистостей в українській культурі» (діяла в 2019 – 2020 роках), мета якої – залучення аудиторії з різних регіонів України та закордону, вивчення творчих здобутків видатних діячів культури й мистецтва, підтримки проектів у цій сфері, яким притаманна інноваційна складова. «Нарбут ХХІ» було започатковано як проект, який дав змогу гідно заявити на всю Україну та за її межами про особистість Георгія Нарбута, зробити затребуваним його творчий доробок, показати актуальність ідей в середовищі сучасного дизайну (Рис. 3.9).

Цей проект актуалізував мистецьку спадщину України попереднього століття, поєднавши модерністські інновації з дизайном початку нового тисячоліття та мистецькими проектами, в який поєдналась графічна традиція та її сучасне прочитання й перспективи. «Нарбут ХХІ» також став ланкою, яка пов'язала процес брендування нової держави, до якого багато зусиль доклав у 1917 – 1918 роках Георгій Нарбут та діяльність сучасних графічних дизайнерів, які в намаганні розробити авторський актуальний стиль, оглядаючись на традиції нарбутівської графічної школи, застосовують елементи національного мистецтва. Тим самим, роблять їх невід'ємною складовою частиною світових тенденцій сучасного графічного дизайну.

Одним із основоположних етапів проекту «Нарбут ХХІ», окрім конкурсу плакатів і виставки, про що було згадано в підрозділі 3.1, стало видання збірника «НАРБУТ. Студії. Спогади. Листи [Реконструкція знищеного 1933 року «Нарбутівського Збірника»]» (упорядник С. Білокінь). У 2020 році цей

збірник було урочисто презентовано в Національному заповіднику «Софія Київська» (м. Київ).

Вихід монографії було приурочено до 100-річчя з дня смерті митця. Згодом весь наклад було розповсюджено серед бібліотечних установ, музеїв та інших культурно-мистецьких інституцій, а також, мистецтвознавців, дизайнерів та ін. Місце презентації було обрано не випадково, адже Георгій Нарбут у київський період життя мешкав із родиною неподалік, в будинку по вул. Георгіївський провулок, 11.

Під час презентації організатори наголосили на тому, що кожен із 500 екземплярів книги має унікальну обкладинку. Таке концептуальне художнє рішення було прийняте не випадково, оскільки оригінал видання не зберігся, тому відновлена книга теж не має єдиного вигляду. Тому, за задумом колективу видавництва «Родовід», обкладинки було згенеровано з використанням алгоритму з фрагментів різних творів Георгія Нарбута, а також, світлин і тексту.

Логічним продовженням проекту «Нарбут XXI» в 2021 році видавництвом «Родовід», так само за підтримки Українського культурного фонду та спільно з Centre Anne de Kyiv (Центром Анни Київської) у Франції, до 135-річчя з дня народження видатного графіка, було втілено в життя українсько-французький проект «Георгій Нарбут і творення українського бренду», з метою формування в українців нового погляду на його творчу спадщину.

Тому в 2021 році українською [41] та французькою мовами було видано значущу з точки зору привернення уваги до творчості Георгія Нарбута англomовної монографії Мирослави Мудрак (докторки мистецтвознавства, раніше – професорки Огайо університету, кафедра мистецтва (США), авторки кількох досліджень з українського модернізму, книжкової графіки), під назвою «Образний світ Георгія Нарбута і творення українського бренду», яка побачила світ за рік перед тим [36; 94]. Суттю монографії є осмислення особистості

художника як творця українського бренду в 1918 році, коли започаткував візуальний стиль Української Народної Республіки.

Дизайн видання розробили фахівці «GRAFPROM studio» (м. Харків), яка реалізує проекти в різних європейських країнах та має членство Міжнародної асоціації графічних дизайнерів «ICOGRADA», Української асоціації дизайнерів-графіків «4-й БЛОК» і Спільки дизайнерів України. Завдяки тому, що монографія є тримовною, вдалось охопити закордонну аудиторію, яка дізналась про видатного українського художника-графіка та дизайнера.

Було проведено цикл презентацій цієї монографії. Так, її було оприлюднено в 2021 році в Будинку митрополита на території Національного заповідника «Софія Київська» [70; 87] (Рис. 3.10). Серед запрошених гостей – Олег Грищенко, художник, дизайнер, викладач графіки Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури – колишньої Академії мистецтв, до заснування якої свого часу Георгій Нарбут доклав багато зусиль та очолював майстерню графіки при ній; Іван Малкович – поет, книговидавець, засновник видавництва «А-Ба-Ба-Га-Ла-Ма-Га»; Ярослава Стріха – перекладачка монографії на українську мову; Оділь Арден – перекладачка монографії на французьку мову.

Під час промови Олег Грищенко зазначив, що «...Нарбут є нашою зіркою в Академії: його роботи досі надихають і заохочують до переосмислення процесу творчості... Останні років 5 починає формуватися корпус книжок, знань про наш культурний спадок. Георгій Нарбут сформував дуже потужну і сучасну для того часу візуальну культуру, а сучасні художники мають сформувати таку саму потужну візуальну культуру нашого часу». Іван Малкович, звернувшись до численних учасників презентації, акцентував увагу на тому, що «Нарбут – це людина-Академія, яка сама в собі мала так багато інституцій, яка створила для нас основи всього новітнього образотворчого мистецтва [70].

Під час проекту було створено й оприлюднено франкомовний варіант документального фільму «Брендари» в 2020 році, за ініціативи видавництва

«Родовід» та його очільниці Лідії Лихач. Режисерка Надія Парфан засобами кінематографу розповіла про українську школу графічного дизайну за останні 100 років, основоположником якої був Георгій Нарбут.

Як інструмент із розкриття режисерського задуму, було використано інтерв'ювання вітчизняних художників, дизайнерів, мистецтвознавців як учасників творення українського бренду наших днів – брендарів.

Фільм знятий у форматі бесіди-інтерв'ю за участі Євгена Єфіменка (співзасновника та креативного директора дизайн-студії «Brendari»), Павла Вржеша (співвласника й креативного директора рекламної агенції «Banda Agency»), Юлії Литвинець (очільниці Національного художнього музею України), Олега Тістола (художника), Богдана Завітія (мистецтвознавця, редактора «Нарбутівського збірника») та інших діячів української сучасної культури, обізнаних із творчістю Георгія Нарбута, творців нового брендингу країни. Проект було спродюсовано «Phalanstery Films», компанією з виробництва та трансляції медіа.

Фільм «Брендари», а також англomовну монографію М. Мудрак «Уявний світ Георгія Нарбута та створення українського бренду» в листопаді 2020 року було представлено в Українському Інституті модерного мистецтва, що в м. Чикаго (США) [86].

Президент Інституту, Мотря Мельник, у вітальному слові наголосила, що ця подія з вшанування особистості Георгія Нарбута, є особливою для української громади в США – «Ім'я цього художника не дуже відоме широкому загалу шанувальників українського графічного мистецтва через комуністичне табу радянської епохи. Він прожив коротке життя, ... створив нову візуальну графічну мову і бренд для нової незалежної України».

За словами Мотрі Мельник, саме під час цієї презентації вперше в Північній Америці представлено і вшановано ім'я Георгія Нарбута, про якого фактично ніхто тут не знав до цього часу, хоча він дуже вплинув на графічне мистецтво України (Рис. 3.11).

Лідія Лихач, очільниця видавництва «Родовід» розповіла учасникам заходу мету проекту та його історію, яка припала на боротьбу світу з всесвітньою пандемією Covid-19, внаслідок чого не вдалося організувати виставку творів Георгія Нарбута спільно з Українським Інститутом модерного мистецтва, де роль кураторки й авторки каталогу виставки мала взяти на себе Мирослава Мудрак. Однак, ідею не було втілено в життя – натомість, світ побачив фільм «Брендари», а Мирослава Мудрак видала монографію «Уявний світ Георгія Нарбута та створення українського бренду».

У тому ж 2020 році ім'я Георгія Нарбута вкотре гучно пролунало в мистецькому просторі України. Під час 27-го Львівського форуму видавців (був проведений в онлайн-форматі у зв'язку з пандемією Covid-19), у межах конкурсу «BookForum Best Book Award-2020» [66], в якому за перемогу боролись більш ніж 400 книг від 72 видавництв та були оцінені членами журі в Києві, Львові та Харкові, Гран-прі здобуло видання Олександра Савчука «Українська абетка. Малюнки Георгія Нарбута» «за перше повне видання видатної пам'ятки української графіки у досконалому мистецькому оформленні та поліграфічному виконанні» [60]. Книгу було видано до 100-річчя від дня смерті Георгія Нарбута, вона стала першим повним виданням всіх літер абетки видатного графіка, які є репродукціями з оригіналів (Рис. 3.12).

У 2021 році відбулась ще одна резонансна подія, яка знову привернула увагу суспільства до творчих здобутків Георгія Нарбута. Під час відкриття ювілейного, десятого Міжнародного фестивалю «Книжковий Арсенал», монографія «НАРБУТ. Студії. Спогади. Листи [Реконструкція знищеного 1933 року «Нарбутівського Збірника»]» здобула перемогу в конкурсі «Найкращий книжковий дизайн», обійшовши 227 книг (Рис. 3.13). Після цього видання представляло Україну на міжнародному конкурсі з дизайну, з ініціативи фонду «Buchkunst» на Франкфуртському Книжковому Ярмарку.

Увагу громадськості до цієї книги привернув не лише цей факт, а й те, що Олена Зеленська, Перша леді України, під час візиту зі своїм чоловіком Володимиром Зеленським, Президентом України на фестиваль, разом із

кількома іншими книгами, придбала й монографію «НАРБУТ. Студії. Спогади. Листи [Реконструкція знищеного 1933 року «Нарбутівського Збірника»]» [22], (Рис. 3.14).

Просвітницьку місію ознайомлення українців із діяльністю видатних українських митців виконують лекції, які протягом останніх років зацікавлюють українців вивчати досягнення Георгія Нарбута. Наприклад, у 2018 році в м. Києві, в Школі каліграфії «Арт і Я» дизайнерки та майстрині каліграфії Вікторія і Віталіна Лопухіни провели відкриту лекцію «7 особистостей українського шрифтового мистецтва». Лекція П. Георгій Нарбут» (Рис. 3.15).

Масштабний цикл відео-лекцій «Українські художники ХХ століття: стилі, напрямки, пошуки» був втілений в життя в 2023 році Діаною Клочко при Культурно-мистецькому центрі Національного університету «Києво-Могилянська академія». Цей центр працює з метою надання додаткових можливостей для творчого зростання та культурного дозвілля студентів і викладачів. Мистецьке просвітництво є одним із напрямків його роботи.

Другу лекцію з циклу, який знаходиться у вільному доступі на ютуб-каналі центру, було присвячено Георгію Нарбуту, в межах якої авторка лекційного циклу, Діана Клочко – відома мистецтвознавиця, кураторка виставок та перекладачка – розповіла про основоположні аспекти графічної мови художника, представила на відео велику кількість цінних фотографій та ілюстрацій.

За її словами, «Творчість Георгія Нарбута є прикладом створення графічного стилю, що спирається на кілька мотивів – тих, що стосуються геральдичного спадку, і тих, що втілюють естетичні уподобання кількох поколінь українських килимарників. Жоден інший графік у ХХ столітті так органічно не поєднував мотиви, які належать до антагоністичних стилів. Георгій Нарбут був і театральним, й іронічним, і трагічним в ілюстраціях та дизайнерських розробках» [19].

У лютому 2023 року в м. Києві книжковий клуб «Єстети» (ініціатива «Книгарні Є») презентував лекцію «Хто такий Георгій Нарбут» від Олени Павлової, художниці та літераторки, яка розповіла про геральдику, «Українську абетку», брендування ідеології та айдентики Української Держави, розроблені Георгієм Нарбутом (Рис. 3.16).

У травні 2023 року в м. Одеса, в Одеському художньому музеї, за співорганізації Благодійного фонду «Bavovna Help», з метою збору коштів на підтримку ЗСУ під час Російсько-Української війни, було проведено лекцію «Нарбут&Со. Українська книжкова графіка 20-30 років ХХ століття» (Рис. 3.17).

Лекторка – Анастасія Явтушенко, співробітниця Одеського художнього музею, яка має дизайнерську й культурологічну освіту, є фахівцем із книжкової ілюстрації – розповіла про графічне мистецтво та книжкову справу доби Центральної Ради й Української Народної Республіки, діяльність Георгія Нарбута і його сучасників-графіків, вплив політичної цензури на мистецтво та засилля соцреалізму, народні мотиви та українську символіку в графіці 1920-х – 1930-х років.

У вересні того ж року в Музеї української діаспори в м. Києві відбулась лекція «Поговоримо про... Кричевський і Нарбут – творці Державного герба України. Контекст і деталі» від Данила Нікітіна, який займається кураторством збірки графіки графіки Національного художнього музею України. Лекція стала частиною циклу лекційних матеріалів про видатних українців, які працювали на благо України. Захід було проведено в межах виставки «Кричевський. Саєнко. Майстер і учень», приуроченої 150-річчю від дня народження Василя Кричевського – легендарного архітектора, художника й колекціонера.

На хвилі боротьби з засиллям топонімів, що прославляють радянсько-російську культуру, до особистості Георгія Нарбута не лише в мистецькому середовищі, а й у всьому українському суспільстві ще більше зріс інтерес, коли в ряді міст було перейменовано назви вулиць, провулків і проспектів на його честь. Наприклад, в м. Вінниця, під час сесії Вінницької міської ради 30 вересня

2022 року, в межах перейменування 159 вулиць, іменем Георгія Нарбута було названо вулицю та провулок Грибоедова. 3 березня 2023 року в м. Шостка Сумської обл. вулиця Докучаєва отримала назву Георгія Нарбута.

Не менш важливою подією, зафіксованою в соціальному та культурно-мистецькому середовищі України, стало перейменування в 2023 році, після пленарного засідання 23 березня II сесії Київської міської ради IX скликання більшістю депутатів, разом із 16 міськими об'єктами, назви яких мають пов'язані з Радянським Союзом та Росією, проспекту Визволителів у Дніпровському р-ні м. Києва, біля житлових масивів Воскресенка та Північно-Броварський, на проспект Георгія Нарбута [72] (Рис. 3.18). Він виник в середині ХХ століття та спочатку мав назву Воскресенське шосе.

Володимир Бондаренко, секретар Київської міської ради, з цього приводу надав наступний коментар: «Впродовж десятиліть кремль намагався нав'язати українцям свою перевагу, і це чітко було відображено в назвах міських об'єктів. Росія відверто викривлювала історичні події та нищила українську культуру. І в час повномасштабної війни це чітко всі усвідомили. Вже рік міська влада спільно з громадськістю у столиці проводить масштабний процес дерусифікації. У нас є свої поети, філософи, науковці, громадські діячі та герої, які в різні періоди працювали на благо та захищали наше місто, країну загалом» [82].

У м. Дніпро відповідно до рішення, яке було ухвалене на засіданні Дніпровської міської ради 21 червня 2023 року перейменували 35 вулиць. Одну з них, вулицю Рум'янцева в Шевченківському р-ні міста було перейменовано на Георгія Нарбута, що сприяло посиленню патріотичних настроїв містян.

Незадовго до хвилі перейменувань вулиць українських населених пунктів, в місті Києві в 2018 року громадськістю було ініційовано створення в столиці скверу на честь Георгія Нарбута, неподалік від будинку за адресою Георгіївський провулок 11, де він жив Георгій Нарбут жив із 1917 по 1920 роки.

Ця земельна ділянка, що розташовується за адресою вул. Рейтарська 10-12 та галерея «Дукат» (вул. Рейтарська, 8-Б) вже багато років є культовим

місцем зустрічей художників, літераторів, журналістів і правозахисників, де проводяться художні виставки, фестивалі, соціальні акції та ін. У тому ж 2018 році активісти встановили пам'ятний камінь, який зафіксував у міському просторі наміри облаштуват сквер.

Також небайдужими киянами («Рейтарською спільнотою») було засквотовано будинок на Рейтарській, 8-Б, оскільки низку художніх осередків у ній було закрито, а митців звідти виселено власником будинку – ТОВ «Георгієвський Резиденс», що було вкрай негативно сприйнято киянами. Тільки через 5 років, у 2023 році ситуацію зі створенням скверу було вирішено компромісно.

Оксана Гуляєва від імені ТОВ «Георг Дев'ятий» (також має причетність до будинку на вул. Рейтарська 8-Б), від імені інвесторів проекту «Дім на Георгіївському» (заплановано ревіталізацію будівлі за адресою Георгіївський пров. 9), яких вона представляє, повідомила про намір створити сквер Георгія Нарбута на земельній ділянці неподалік від цього будинку, з залученням інвесторських коштів.

На розсуд громадськості було представлено 3 ескізи скверу (Рис. 3.19), розроблені командами дизайнерів, яких координував блогер Олександр Барабашко. Запропоновані ескізи передбачають серйозний проект озеленення й благоустрою, встановлення пам'ятника Георгію Нарбуту. Згідно з задумом інвесторів, сквер буде у вільному доступі, оскільки є подарунком місту.

Ця ініціатива була підтримана громадськими активістами, які прийняли рішення направити відповідне клопотання до Київського міського голови Віталія Кличка та до депутатів Київської міської ради, які є членами постійних комісій з питань екологічної політики та з питань місцевого самоврядування. Таким чином, було досягнуто домовленості щодо докладення зусиль для присвоєння земельній ділянці статусу скверу, який буде названо на честь видатного графіка Георгія Нарбута, ім'я якого в киян та гостей міста

асоціюється з іміджем творця національного бренду та автора перших українських грошових знаків.

Висновки до розділу 3

Зроблено предметний аналіз подій у сучасному вітчизняному арт-просторі, зі зверненням до окремих подій радянського часу, завдяки чому встановлено факт значної уваги до постаті Георгія Нарбута, великий суспільний запит на проекти та окремі події, пов'язані з поширенням його імені.

Досліджено наявність його творів та особистих речей у Національному художньому музеї України, Національному музеї історії України, Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України, Харківському художньому музеї, Сумському обласному краєзнавчому музеї, «Мистецькій вітальні родини Нарбутів» та інших закладах.

Встановлено, що ці експонати можна побачити в межах постійних виставок та змінних експозицій. Окремо охарактеризовано деякі з цих проектів. Наприклад, вуличну виставку плакату в межах проекту «Георгій Нарбут і творення українського бренду». Також описано вихід каталогів, присвячених як фондним зібранням, так і виставковим проектам.

Окрім музейно-виставкового напрямку, здійснено аналіз інших форм презентації досягнень Георгія Нарбута, куди класифіковано: появу з 1992 року науково-популярних документальних фільмів, перший із яких «Георгій Нарбут. Живі картини»; виходу репринтних видань («Українська абетка та казки в ілюстраціях Георгія Нарбута», «Нарбутівського збіника» та монографії Мирослави Мудрак «Уявний світ Георгія Нарбута та створення українського бренду»; презентацій видань в Україні та США; участі видань за мотивами його творчості в книжкових фестивалях та конкурсах; розробка онлайн- та офлайн-лекцій про діяльність Георгія Нарбута як графіка, книжкового ілюстратора, автора айдентики української держави; перейменування адміністративних одиниць у ряді населених пунктів; створення скверу Георгія Нарбута в Києві та інших подій.

Вони продемонстрували, що в мистецькому просторі України особистість митця посідає особливе місце. І, як показала динаміка проведення подій і поява проектів «Нарбут XXI» і «Уявний світ Георгія Нарбута та створення українського бренду» за підтримки Українського культурного фонду, увага до нього з кожним роком невідмінно зростає.

ВИСНОВКИ

Магістерська робота присвячена вивченню місця в сучасному мистецькому середовищі України особистості Георгія Нарбута (1886 – 1920 роки) – найвідомішого вітчизняного художника-графіка, ілюстратора, портретиста, реформатора книжкової галузі, автора двох варіантів «Української абетки» та перших українських державних знаків (банкнот, поштових марок, печаток, державних документів) і Державного герба Української Народної Республіки; одного з засновників, професора й ректора Української Академії Мистецтв; колекціонера та дослідника народного мистецтва, який і тепер має безліч послідовників в графіці та графічному дизайні.

Для того, аби досягти сформульовану дослідницьку мету, було поставлено та вирішено ряд завдань. Так, здійснено аналіз стану наукової розробки теми завдяки вивченню історіографії дослідження. Встановлено, що з початку 1920-х років, однодумці та послідовники Георгія Нарбута опублікували статті про нього – переважно, мистецтвознавчого та меморіального напрямку. Це Ф. Ернст, М. Бурачек, Е. Голлербах, М. Зеров, І. Крушельницький, І. Мозолевський, С. Таранушенко та інші.

Цими та іншими діячами культури було створено «Нарбутівський збірник», який знищено радянською цензурою, після чого лише незначна кількість науковців середини ХХ століття (переважно, представники діаспори) займались вивченням творчого доробку Георгія Нарбута, до яких належать В. Бобрієвич, І. Вигнанець, В. Зонненберг-Федоровський. До основоположних досліджень II половини ХХ століття віднесено праці П. Білецького і С. Білокопя. Встановлено, що в незалежній Україні існують різні напрямки і підходи у вивченні творчої спадщини Георгія Нарбута, здійснювані такими вченими, як Н. Авер'янова, А. Бугайшева, В. Зайцева, М. Дмитрієнко, Г. Іващенко, О. Кохан, В. Кричевський, О. Лагутенко, В. Мітченко, М. Мудрак, П. Нестеренко, Н. Присталенко, Ю. Телячий і т.д. Таким чином доведено, що натепер не існує комплексного дослідження, в якому б художня творчість

Георгія Нарбути розглядалась би з врахуванням аналізу подій останніх років, які актуалізують його художню спадщину.

За основу здійснення дослідження взято такі методи, як хронологічний та аналітичний, методи синтезу та класифікації, історичний метод, соціокультурний і мистецтвознавчий аналіз, порівняльний метод, семіотичний метод, теоретичне узагальнення. Описано базу джерел, до яких належать графічні твори, предмети з музейних збірок, книги, видані в останні роки за мотивами творчості і біографії Георгія Нарбути, інтернет-публікації та численні відео-джерела.

Після цього досліджено життєвий шлях Георгія Нарбути, який після здобуття освіти в Глухівській гімназії пройшов шлях становлення як графік в Петербурзі та найбільш повно реалізувався в Києві за часів Центральної Ради й Української Народної Республіки, залишивши по собі масштабну добірку графіки. Це стало очевидним після здійснення аналізу видового різноманіття творчого доробку, куди належить «Українська абетка», книжкові, газетні і журнальні ілюстрації, етикетки та вивіски, плакати, перші українські державні знаки, вбрання, портрети та пейзажі, геральдичні зображення, альбоми ескізів тощо. Осмислено його діяльність як неперевершеного майстра книжкової графіки та розробника нарбутівської манери шрифтів, завдяки якому книги утвердились як високохудожні твори та є популярними серед фахівців образотворчого мистецтва і графічного дизайну.

Охарактеризовано творчу манеру Георгія Нарбути, її жанрово-стилістичні особливості. Проаналізовано, що їй притаманний досконалий рівень графічного образотворення та поліграфічної майстерності, високий художній смак, зв'язок із національною декоративною традицією та бароковими мотивами, фундаментальні знання з геральдики, схильність до практики в стилі модерн, впізнаваний авторський сюжет із філігранною деталізацією, віртуозним виконанням та композиційною ритмічністю, сатиричність багатьох сюжетів. Встановлено, що протягом всього творчого періоду життя Георгій Нарбут вивчав та адаптував надбання українського декоративно-прикладного

мистецтва й народного побуту, яка разом із мистецтвом українського бароко сформувала джерельну базу його творчості і сприяла розширенню виражально-композиційних засобів.

Досліджено роль художньої творчості Георгія Нарбута в діяльності сучасних графічних дизайнерів і творенні національного бренду, в межах чого виявлено що його графічні твори інтерпретуються художниками та графічними дизайнерами періоду української незалежності. Оскільки художник став основоположником національного бренду в таких напрямках, як брендування української державності (грошові знаки та документи, герб та ін.), української мистецької освіти, вітчизняного книготворення, шрифтів.

Вивчення та інтерпретація цих масштабних напрацювань дало змогу сучасним фахівцям на цьому підґрунті розробити національний бренд засобами графічного дизайну, затребуваний нині в поліграфії, книгодрукуванні, текстильній промисловості, рекламній індустрії тощо. Особливо часто до нарбутівської традиції звертаються сучасні дизайнери-розробники шрифтів, серед яких одним із найвідоміших є Дмитро Растворцев, автор шрифту «Нарбуторум». Таким чином, виявлено, що формування сучасного національного графічного бренду передбачає регулярне осмислення нарбутівської графічної школи та її авторське трактування новим поколінням українських графічних дизайнерів.

Класифіковано напрямки презентації діяльності Георгія Нарбута в сучасний період – виявлено, що центральна роль належить діяльності музейних закладів, де зберігаються його твори та особисті речі. Вивчено виставковий досвід Національного музею історії України, Національного художнього музею України, Музею грошей Національного Банку України, Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України, Харківського художнього музею, Чернігівського історичного музею імені В. В. Тарновського, Одеського Будинку-Музею імені М. К. Реріха, музею «Мистецька вітальня родини Нарбутів», Сумського обласного краєзнавчого музею. Описано ряд виставкових проєктів, проведених як у цих закладах, так і за їх межами.

Вивчено інші форми актуалізації в арт-просторі досягнень Георгія Нарбута. Сюди належать: зйомка документальних відеофільмів та лекторіїв; оприлюднення та презентація в Україні й за кордоном репринтних видань – «Української абетки та казок в ілюстраціях Георгія Нарбута» (2019, 2020 роки), монографії «НАРБУТ. Студії. Спогади. Листи [Реконструкція знищеного 1933 року «Нарбутівського Збірника]» (2020 рік), «Української абетки. Малюнків Георгія Нарбута» (2020 рік), дослідження «Образного світу Георгія Нарбута та створення українського бренду» (2021 рік), перемоги окремих із них у тематичних книжкових конкурсах. Окремо розглянуто тенденцію перейменування вулиць, провулків та проспектів на честь Георгія Нарбута, у відповідності до стратегії дерусифікації.

У підсумку встановлено, що на даний час особистість і творча спадщина Георгія Нарбута постійно актуалізується в фаховому середовищі мистецтвознавців, істориків, музеєзнавців, кінорежисерів, практиків графічного дизайну, книговидавців та є перспективною для подальшого представлення і дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янова Н. Майстер графіки : Г. Нарбут. *Мистецтво та освіта*. 2001. № 1. С. 62–64.
2. Архів-музей літератури і мистецтва презентує документи Георгія Нарбута з особових фондів. *Prostir. Museum*. URL: <http://prostir.museum/ua/post/37770> (дата звернення: 11.11.2023).
3. Безхутрий М. Георгій Нарбут в колекції Харківського художнього музею. Харків : Харківський художній музей, 1973. 46 с., іл.
4. Білецький П. Георгій Нарбут. Київ : Мистецтво, 1983, 119 с., іл.
5. Білецький П. Георгій Нарбут. Нарис про життя і творчість. Київ : Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1958, 90 с., іл.
6. Білокінь С. Георгій Нарбут і українська поштова марка. *Пошта і філателія України*. 1996. № 1. С. 17–19.
7. Білокінь С. Георгій Нарбут і українське народне мистецтво. *Наука і культура*. Вип. 2. С. 432–439.
8. Білокінь С. Георгій Нарбут за часів «перестройки» та незалежності. *Слово і час*. 1996. № 2 (422). С. 21–23.
9. Білокінь С. Літопис життя й творчості Георгія Нарбута. Сіверщина в історії України: Зб. наук. пр. К.: Глухів, 2010. Вип. 3. С. 263–281.
10. Білокінь С. Нарбутівські сюжети: Видавнича діяльність товариства «Друкарь». *Сіверщина в контексті історії України: зб. наук. праць*. Суми, 2007. С. 128–142.
11. Білокінь С. Перспективи дослідження мистецької спадщини Георгія Нарбута. *Образотворче мистецтво*. 1986. № 3. С. 16–18.
12. Бобрієвич В. Із спогадів про Нарбута. *За синім океаном*. 1961. Р. III. Ч. 5. С. 18–19.
13. Бурачек М. Спогади про Г. І. Нарбута. *Бібліологічні вісті*. 1927, № 1. С. 91–101.

14. Вигнанець І. Юрій Нарбут. *Арка : журнал літератури, мистецтва і критики*. 1948. 2 лют. С. 6–8.
15. В'юник А. Українська графіка ХІ – початку ХХ ст. Київ : Мистецтво, 1994. 328 с., іл.
16. Георгій Нарбут і творення українського бренду. *Родовід*. URL: <https://rodovid.net/project/narbut> (дата звернення: 05.11.2023).
17. Георгій Нарбут. *Куманець*. 1994. № 1. С 55–59.
18. Георгій Нарбут. Посмертна виставка творів. Київ : Державне видавництво України, 1926. Київ : Державне видавництво України. 166 с.
19. Георгій Нарбут, творець українського графічного бренду. Лекція Діани Клочко. *Культурно-мистецький центр НаУКМА*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=z_THhfSVpXQ (дата звернення: 09.11.2023).
20. Георгій Нарбут у Чернігові. *Чернігівський історичний музей імені В. В. Тарновського*. URL: <https://choim.org/%D0%B3%D0%B5%D0%BE%D1%80%D0%B3%D1%96%D0%B9-%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%B1%D1%83%D1%82-%D1%83-%D1%87%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%96%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D1%96/> (дата звернення: 07.11.2023).
21. Георгій Нарбут 1886–1920. *Бібліотека українського мистецтва*. URL: <http://uartlib.org/ukrayinski-hudozhniki/narbut-georgiy/> (дата звернення: 18.11.2023).
22. Глава держави та перша леді відвідали ювілейний, десятий фестиваль «Книжковий Арсенал» у Києві. *Президент України Володимир Зеленський. Офіційне представництво*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/glava-derzhavi-ta-persha-ledi-vidvidali-yuvilejnij-desyatij-69201> (дата звернення: 29.11.2023).
23. Голлербах Е. Нарбут як майстер обгортки. *Бібліологічні вісті*. 1926. № 3. С. 36–41.
24. Голубець М. Юрій Нарбут (в другі роковини смерті 25.5.1922). *Літературно-науковий вісник*. 1922. Т. 76. С.59–62.

25. Гула Є., Колісник О., Мазніченко О., Кугай Т. Георгій Нарбут як апологет сучасного українського графічного дизайну. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський зб. наук. праць молодих вчених ДДПУ імені Івана Франка*. Дрогобич, 2018. Вип. 22. Т. 2. С. 10–16.
26. Диченко І. Крила музи Георгія Нарбута. *Народна творчість та етнографія*. 1966. № 6. С.25–35.
27. Дмитрієнко М. Грошовий обіг в Україні 1917–1920. Енциклопедія історії України: Т. 2: Г–Д. Ред-кол. : В. Смолій та ін. Київ : «Наукова думка», 2004. С. 223–224.
28. Документи художника Георгія Нарбута опублікували в інтернет. *Gazeta.UA*. URL: https://gazeta.ua/articles/history/_dokumenti-hudozhnika-georgiya-narbuta-opublikovali-v-internet/717923 (дата звернення: 15.11.2023).
29. Ернст Ф. Георгій Нарбут. Життя и творчість. Посмертна виставка творів. Київ : Державне видавництво України, 1926. С. 11–88.
30. Ернст Ф. Посмертна виставка творів Г. І. Нарбута. *Бібліологічні вісті*. 1925. № 1–2. С. 180.
31. «Завдяки Георгію Нарбуту Україна перестала бути Малоросією». *Голос України*. URL: <http://www.golos.com.ua/article/351435> (дата звернення: 07.11.2023).
32. Зайцева В., Буйгашева А., Стрельцова С. Образотворча своєрідність української книжкової графіки ХХ століття в загальноєвропейському культурному просторі. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип. 40. Т. 2. С. 4–10.
33. Зеров М. Мої зустрічі з Г. І. Нарбутом. *Бібліологічні вісті*. 1927. №1. С. 102–105.
34. Зонненберг-Федоровський В. Мистецтво на марках України: (Нарбут і українські марки). *Український філателіст*. 1935. №1/2. С. 2–3.
35. Іващенко Г. Український портрет та герб у проектах гральних карт Георгія Нарбута (1917–1918 рр.). *П'ята наукова геральдична конференція : зб.*

тез повідомлень та доповідей конф., м. Львів, 9–11 листоп 1995 р. Львів, 1995. С. 31–34.

36. Історія творчості художника Георгія Нарбута видана англійською. *Голос України*. URL: <http://www.golos.com.ua/article/338329> (дата звернення: 14.11.2023).

37. Історія української культури. Ред. І. Крип'якевич. Київ : Либідь, 1994. С. 572–573.

38. Кармазин-Каковський В. Юрій Нарбут. *Нотатки з мистецтва*. 1982. № 22. С. 29–34.

39. Ковальов О., Мірошніченко Н. Графіка у творчості класика українського образотворчого мистецтва Георгія Нарбута. «*Сіверщина в історії України*»: зб. наук. праць. 2021. Вип. 14. С. 215–218.

40. Кохан О. Діяльність Георгія Нарбута, виражена через музейні предмети з колекції Національного музею історії України. *Південний архів (історичні науки)* : зб. наук. праць. 2022. Вип. 38. С. 55–61.

41. Книга «Образний світ Георгія Нарбута і творення українського бренду». *Комітет з Національної премії України імені Тараса Шевченка*. URL: http://knpu.gov.ua/content/kniga-%C2%ABobraznii-sv%D1%96t-georg%D1%96ya-narbuta-%D1%96-tvorennya-ukra%D1%97nskogo-brendu%C2%BB?quicktabs_any-unique-id=photo#quicktabs-any-unique-id (дата звернення: 14.11.2023).

42. Кричевський В. Нарбут в українській академії мистецтв. *Образотворче мистецтво*. 1997. № 1. С. 55–56.

43. Крушельницький І. Георгій Нарбут: Мистецько-історичний нарис. *Листки мистецтва*. 1930. С. 32.

44. Лагутенко О. Українська графіка першої третини ХХ століття. Київ : Грані-Т, 2006. 240 с.

45. Лагутенко О. Українська графіка першої третини ХХ століття: загальноєвропейські тенденції та національні особливості розвитку : дис. ... д-ра мистецтвознав.: 17.00.05. Київ, 2008. 428 с.

46. Лісовський Р. Спомини про Георгія Нарбута. *Книголюб*. 1930. Кн. III. С. 184–185.
47. Маланюк Є. Неповторний : про графічне мистецтво Юрія Нарбута. *Образотворче мистецтво*. 2001. № 1. С. 54–57.
48. Махун С. Геній з Нарбутівки – «гербов та емблемат живописець». *Дзеркало тижня*. 2015. № 32. С. 16.
49. Мельник О., Штець Ю. Художньо-композиційні особливості книжкової графіки Г. Нарбута та можливості їх інтерпретації у сучасному графічному дизайні. *Культура і сучасність* : альманах. 2021. № 1. С. 104–108.
50. Міжнародна онлайн-виставка «Образний світ Георгія Нарбута й творення українського бренду». *Генеральне консульство України в Чикаго*. URL: <https://chicago.mfa.gov.ua/news/mizhnarodna-onlajn-vistavka-obraznij-svit-georgiya-narbuta-j-stvorennya-ukrayinskogo-brendu> (дата звернення: 05.11.2023).
51. Міжнародний проєкт «Нарбут ХХІ». *Продизайн*. URL: <https://prodesign.in.ua/2020/07/mizhnarodnyj-proyekt-narbut-hhi/> (дата звернення: 03.11.2023).
52. Мітченко В. Естетика українського рукописного шрифту. Київ : Грамота, 2007. 208 с., іл.
53. Мітченко В. Стильові особливості нової абетки Георгія Нарбута. *Українська академія мистецтва*. 2017. Вип. 26. С. 39–47.
54. Мозолевський І. Посмертна виставка творів артиста-графіка Г. Нарбута в Києві. *Українські вісті*. 1926. Ст. 2.
55. Мудрак М. Образний світ Георгія Нарбута і творення українського бренду. Київ : Родовід, 2021. 160 с.
56. На Сумщині створюють музей родини Нарбутів. *Суспільне. Культура*. URL: <https://suspilne.media/84353-na-sumsini-stvoruut-muzej-rodini-narbutiv/> (дата звернення: 31.10.2023).
57. НАРБУТ. Студії. Спогади. Листи. Реконструкція знищеного 1933 року «Нарбутівського Збірника». Упор. С. Білокінь. К. : Родовід, 2020. 408 с.

58. Нарбут як педагог. Сергій Білокінь (Київ). *Персональний сайт історика України*. URL: <https://www.s-bilokin.name/Culture/NarbuttDiariusz/Professor.html> (дата звернення: 02.12.2023).

59. Ніконенко Л. Творча скарбниця Г. Нарбути (до 125-річчя з дня народження). *Поліграфія і видавнича справа* : наук.-техн. збірн. 2011. № 4. С. 183–185. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pivs_2011_4_2 (дата звернення: 11.11.2023).

60. Немає краще за абетку. Львівський BookForum назвав найкращі видання 2020 року. *Chas.News*. URL: <https://chas.news/news/nemaie-krasche-za-abetku-lvivskii-bookforum-nazvav-naikraschi-vidannya-2020-roku> (дата звернення: 28.11.2023).

61. Немирська А., Цівун Н. Г. Нарбут як митець українського відродження. *Острозькі культурологічні читання* : матеріали Всеукр. наук. конф., м. Острог, 15 квіт. 2021 р. Острог : Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2021. С. 26–28.

62. Нестеренко П. Історія українського екслібриса. Київ : Темпора, 2010. 327 с.

63. Новоженець-Гаврилів Г. Художня форма як вираз української художньої традиції. *Народознавчі зошити*. 2015. № 4. С. 908–912.

64. Образний світ Георгія Нарбути і творення українського бренду. *Українська історична книга*. URL: https://historybooks.com.ua/prosmotr_podrobnu_u.php?id=7963 (дата звернення: 11.11.2023).

65. Оглоблін О. Праця Юрія Нарбути над утворенням українського державного Герба і Державної печатки: (з архіву Ю.Нарбути). *Державна думка*. 1951. № 3. С. 47–50.

66. Оголошено переможців конкурсу BookForum Best Book Award. *Zahid.Net.News*. URL: https://zahid.net/ogoloshenna_peremozhstiv_konkursu_bookforum_best_book_award_n1507822 (дата звернення: 18.11.2023).

67. Панченко В. Творець українського мистецького небароко. *Українознавство*. Київ, 2015. №1 (54). С. 162–176.

68. Панченко В. «Українська Абетка» Георгія Нарбута. *Спадщина*. 2008. Липень. С. 66–70.
69. Петутіна О. До історії візуальної «Енеїди». *Філософія в сучасному світі*. 2017. Харків : Точка. С. 173–178.
70. Презентували монографію «Образний світ Георгія Нарбута і творення українського бренду». *Вікка*. URL: <https://www.vikka.ua/novini/prezentovali-monografiyu-obraznij-svit-georgiya-narbuta-i-tvorennya-ukrayinskogo-brendu/> (дата звернення: 09.11.2023).
71. Присталенко Н. Українська революція в Нарбутівських алегоріях: (Невідомі ескізи та гіпотези). *Українська революція: концепція та історіографія*. 1997. С. 402–410.
72. Проспект на Воскресенці одержав ім'я Георгія Нарбута. *Музеї України. Журнал*. URL: <https://www.museum-ukraine.info/?p=15358> (дата звернення: 18.10.2023).
73. Рябенька В. Гроші Української Народної Республіки авторства Георгія Нарбута. *Всеукраїнська наукова конференція професорсько-викладацького складу і студентів ХДАДМ за підсумками роботи 2016/2017 навчального року* : зб. статей, м. Харків, 17 травня 2017 р. Харків, 2017. С. 237–239.
74. Січинський В. Юрій Нарбут, 1886–1920. Краків–Львів : Українське Видавництво, 1943. 63 с., іл.
75. Спиркіна О. Данило Нарбут: портрет на тлі епохи. *Історичний архів*. 2011. Вип. 7. С. 50–55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ians_2011_7_10 (дата звернення: 01.12.2023).
76. Стріт-виставка до проекту НАРБУТ XXI. *Centre Anne de Kyiv*. URL: <https://annedekyiv.org/skryt-vistavka-do-proektu-narbut-xxi/> (дата звернення: 01.12.2023).
77. Таранушенко С. Згадка про Георгія Нарбута. *Бібліологічні вісті*. 1927. № 1. С. 106–127.

78. Таранушенко С. Мотиви старого українського мистецтва в творах Нарбута. *Студії мистецтвознавчі*. 2016. № 2. С. 88–106.

79. Телячий Ю. Особовий фонд Георгія Нарбута в національному художньому музеї України (м. Київ) як джерело дослідження його біографії 1917–1920 рр. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія : Історія. 2009. Вип. 16. С. 223–227. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_ist_2009_16_46 (дата звернення: 09.11.2023).

80. Трифонова Н. Георгій (Юрій) Нарбут та його роль у розбудові незалежної України. *Історичний архів*. 2016. Вип. 16. С. 119–125. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ians_2016_16_19 (дата звернення: 16.11.2023).

81. У вагоні київського метро відкрили експозицію про Георгія Нарбута. *Суспільне. Культура*. URL: <https://suspihne.media/culture/169207-u-vagoni-kiivskogo-metro-vidkrili-ekspoziciu-pro-georgia-narbuta/> (дата звернення: 05.11.2023).

82. У Києві перейменували ще 16 міських об'єктів, назви яких пов'язані з Російською Федерацією та її сателітами. *Київська міська рада. Офіційний веб-сайт*. URL: <https://kmr.gov.ua/uk/content/u-kyuevi-pereymenuvaly-shche-16-miskyh-obyektiv-nazvy-uakyh-povyazani-z-rosiyskoju> (дата звернення: 02.12.2023).

83. Українська абетка. Малюнки Георгія Нарбута. Харків : Видавець Олександр Савчук, 2020. 64 с., 77 іл.

84. Українська абетка та казки в ілюстраціях Георгія Нарбута. Київ : Фоліо, 2023. 104 с.

85. Українська Держава Павла Скоропадського. *Український Інститут Національної Пам'яті*. URL: <https://www.uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/derzhsluzhbovcyam/ukrayinska-derzhava-pavlaskoropadskogo> (дата звернення: 28.10.2023).

86. Український Інститут модерного мистецтва (Чикаго): презентація фільму «Брендари» і монографії «Уявний світ Георгія Нарбута та створення

українського бренду». *Час і Події*. URL: <https://www.chasipodii.net/article/25567/> (дата звернення: 13.11.2023).

87. У «Софії Київській» провели вечірку на честь Георгія Нарбута. *Локальна історія*. URL: <https://localhistory.org.ua/news/u-sofiyi-kiyivskii-proveli-vechirku-na-chest-narbuta/> (дата звернення: 18.10.2023).

88. Федорук О. Георгій Нарбут – реформатор мистецтва графіки та мистецької освіти : про видатного українського художника Георгія Нарбута. *Образотворче мистецтво*. 2017. № 4. С. 10–17.

89. Філевич М. «Українська абетка» Георгія Нарбута. *Народознавчі зошити*. 2018. № 6. С. 1505–1527.

90. Ханко В. Нарбутова інтерпретація поеми «Енеїда» Івана Котляревського. *Образотворче мистецтво*. 1997. № 1. С. 58–59.

91. Харченко О. «Українська абетка» Г. Нарбута. 100 найвідоміших України. К.: Автограф, 2004. С.481–484.

92. Чорна С. Художник, який повернув державі її тисячолітній герб – тризуб : Георгій Нарбут – український художник-графік, ілюстратор, автор перших українських державних знаків. *Голос України*. 2019. № 59. С. 6.

93. Шаров І. Нарбут Григорій Іванович. 100 видатних імен України. К. : Альтернативи, 1999. С. 273–276.

94. Mudrak M. Narbut. The Imaginative World of Heorhii Narbut and the Making of a Ukrainian Brand. Kyiv : Rodovid, 2020. 159 p.

ДОДАТОК А

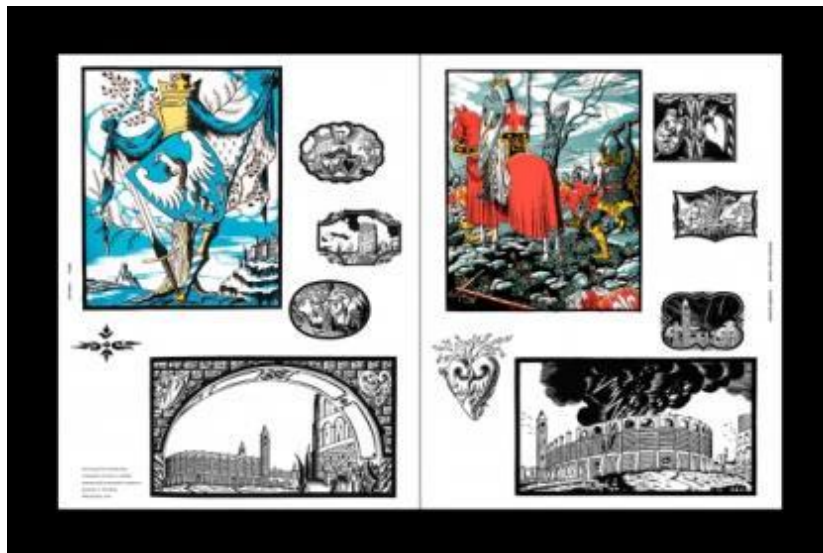
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ І ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА
ДОСЛІДЖЕННЯ ТВОРЧОСТІ ГЕОРГІЯ НАРБУТА

Рис. 1.1.

Фрагмент монографії «НАРБУТ. Студії. Спогади. Листи [Реконструкція знищеного 1933 року «Нарбутівського Збірника»]» (2020 рік).

Рис. 1.2.

Фрагмент монографії «НАРБУТ. Студії. Спогади. Листи [Реконструкція знищеного 1933 року «Нарбутівського Збірника»]» (2020 рік).

Рис. 1.3.

Варіанти обкладинок монографії М. Мудрак «Образний світ Георгія Нарбута і творення українського бренду» (2021 рік).

ДОДАТОК А

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ХУДОЖНЬОЇ ТВОРЧОСТІ ГЕОРГІЯ НАРБУТА

Рис. 2.1.

Фото родини Нарбутів на порозі родинного дому

(с. Нарбутівка Сумської обл.).

Георгій Нарбут – третій ліворуч (рік невідомий).

Рис. 2.2.

Георгій Нарбут. Фотопортрет (рік невідомий).

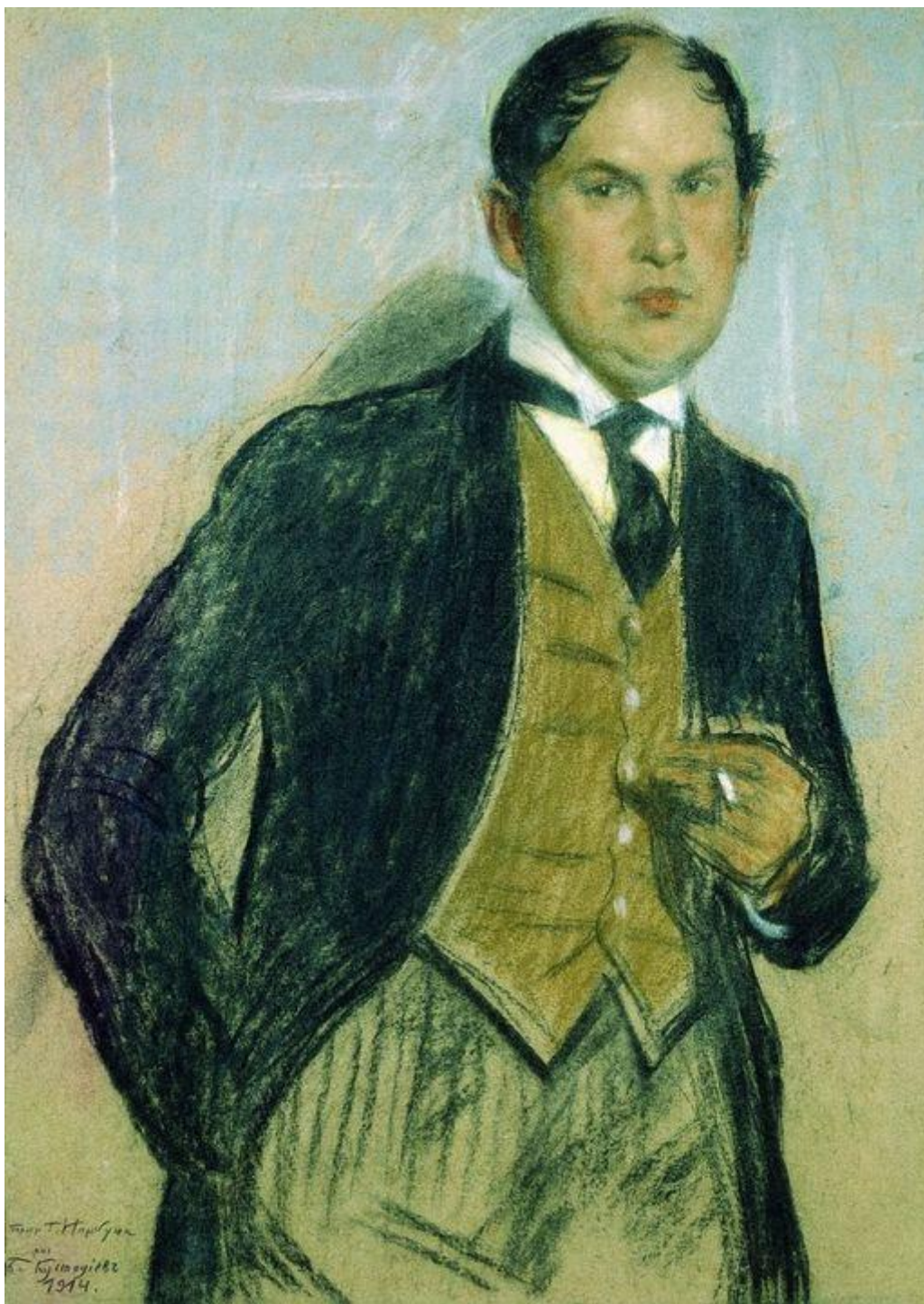

Рис. 2.3.

Борис Кустодієв. Портрет Георгія Нарбута (1914 рік).

Рис. 2.4.

Засновники Української Академії Мистецтв Г. Нарбут, В. Кричевський, М. Бойчук, А. Маневич, О. Мурашко, Ф. Кричевський, М. Грушевський, І. Стешенко, М. Бурачек (1917 рік).

Рис. 2.5.

Георгій Нарбут. Диплом професора Академії мистецтв Георгія Нарбута. Папір, туш, гуаш, золочення, аплікація з тисненням (1919 рік).
Фонди Національного художнього музею України, м. Київ.

Рис. 2.6.

Георгій Нарбут. Перша банкнота Української Народної Республіки – купюра номіналом 100 карбованців. Аверс та реверс (1918 рік).

Рис. 2.7.

Георгій Нарбут. Банкнота Української Народної Республіки – купюра номіналом 100 гривень. Аверс та реверс (1918 рік).

Рис. 2.8.

Георгій Нарбут. Державний герб України. Папір, гуаш, золочення (1918 рік).

Фонди Національного художнього Музею України, м. Київ.

Рис. 2.9.

Георгій Нарбут. Начерк до проекту українського герба.

Папір, графітовий олівець (1917 рік).

Фонди Національного художнього музею України, м. Київ.

Рис. 2.10.

Георгій Нарбут. Марка на 40 шагів з портретом гетьмана Петра Дорошенка.

Ескіз. Папір, акварель, чорнило (1918 рік).

Фонди Національного художнього музею України, м. Київ.

Рис. 2.11.

Поховальна процесія з тілом Георгія Нарбута, м. Київ (25 травня 1920 року).

Рис. 2.12.

Надгробок на могилі Георгія Нарбута, м. Київ, Байкове кладовище, ділянка 2.

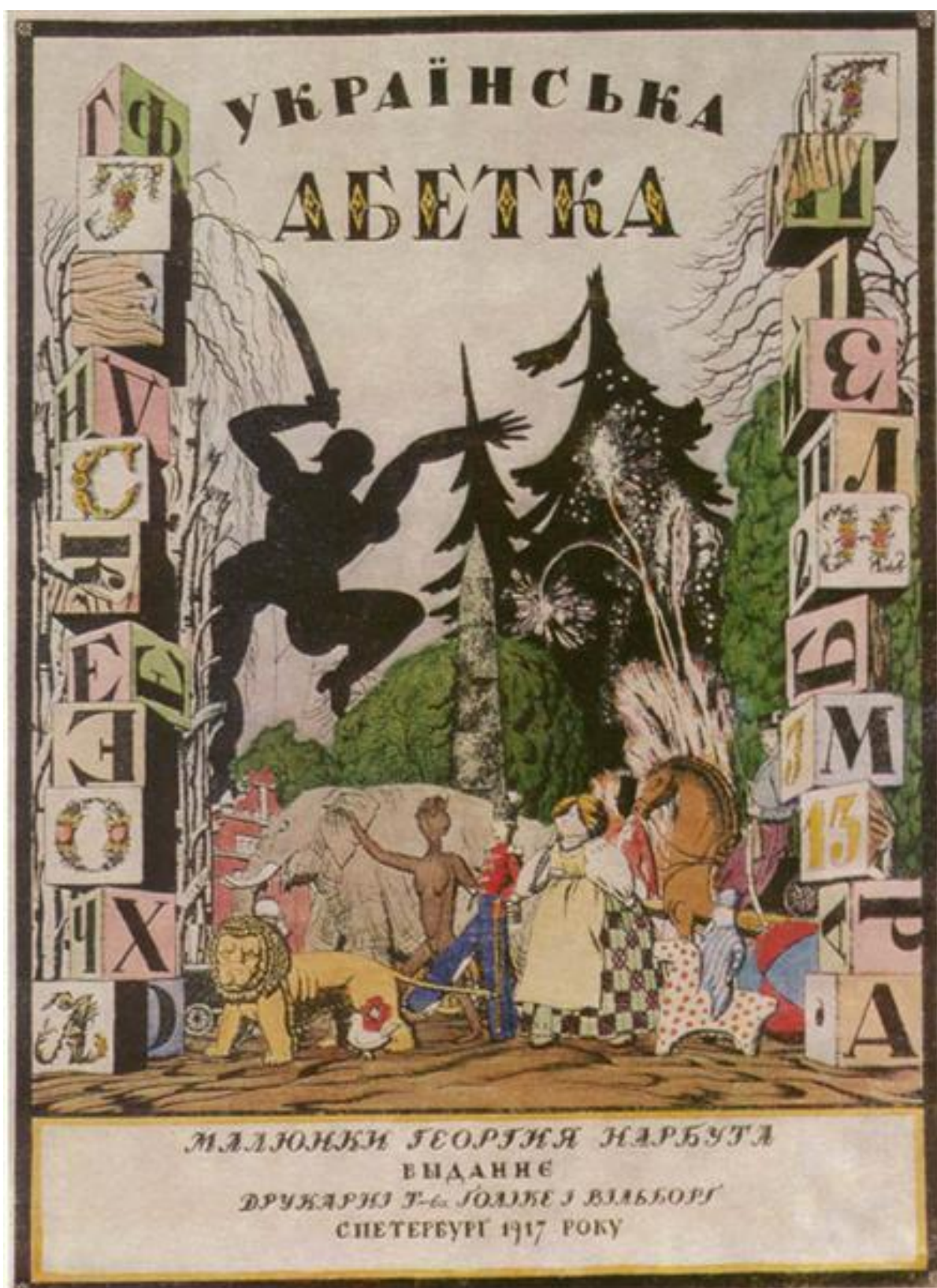

Рис. 2.13.

Георгій Нарбут. Обкладинка «Української абетки» (1917 рік).

Фонди Харківського художнього музею, м. Харків.

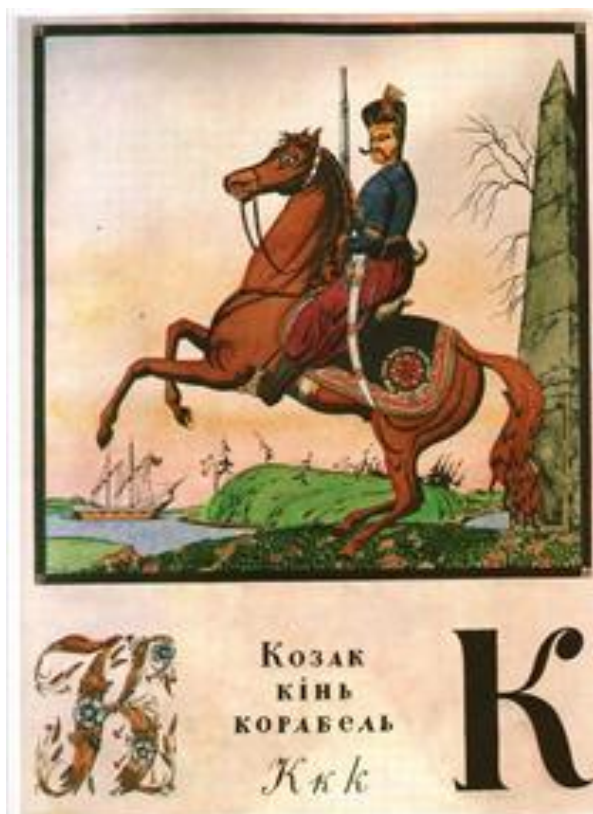

Рис. 2.14.

Георгій Нарбут. Ілюстрація з «Української абетки»: літера К (1917 рік).

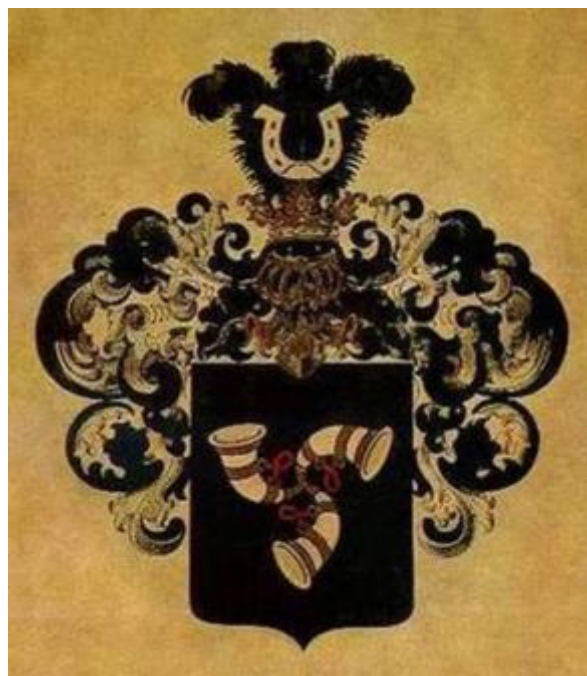

Рис. 2.15.

Особистий герб Георгія Нарбута, розроблений ним (1912 рік).

Рис. 2.16.

Георгій Нарбут. Фронтиспис літературно-мистецького тижневика української секції Всеукліткама (1919 рік).

Фонди Харківського художнього музею, м. Харків.

ДОДАТОК А

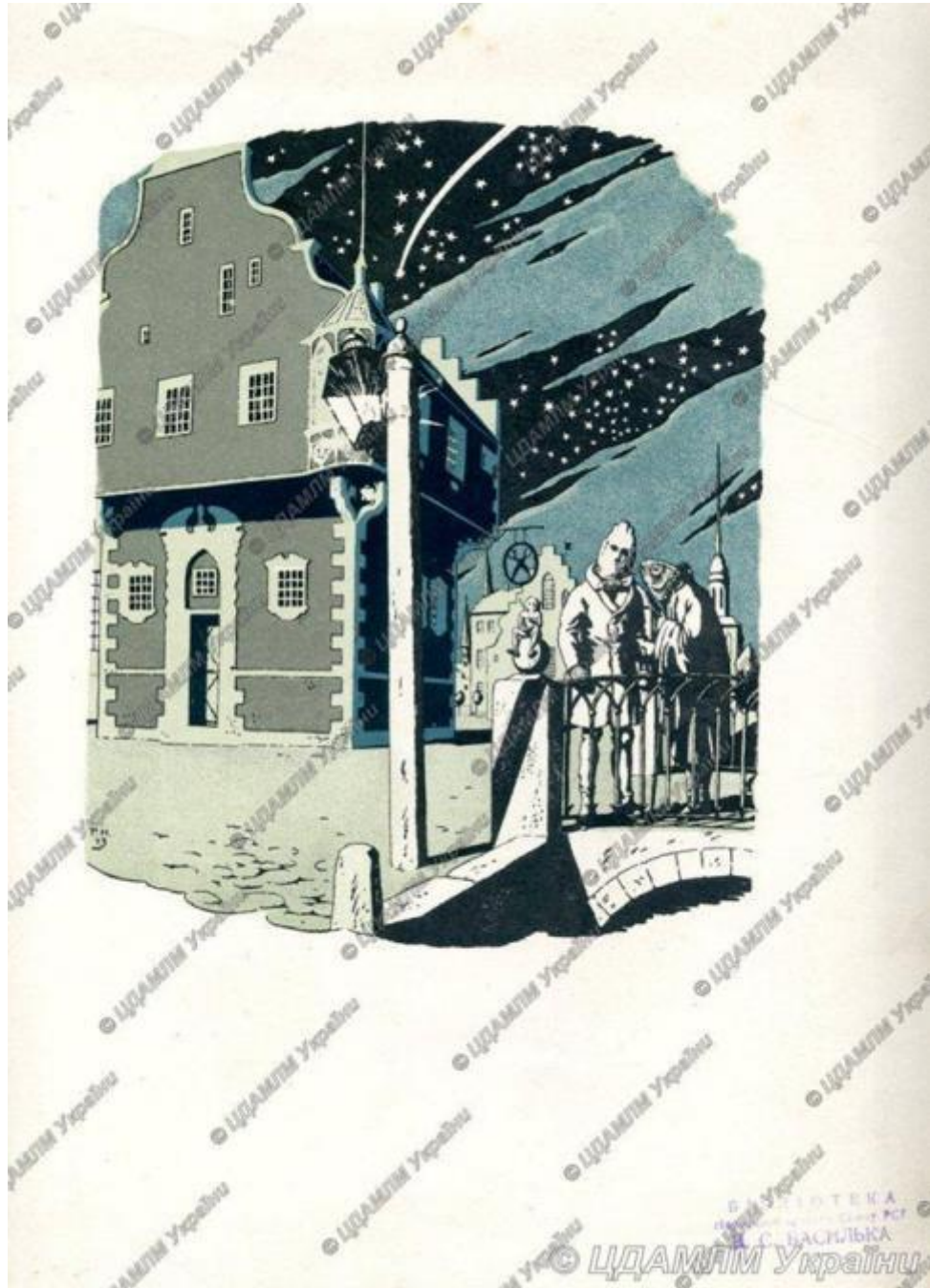
РОЗДІЛ 3. РОЛЬ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ ГЕОРГІЯ НАРБУТА
В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ АРТ-ПРОСТОРИ

Рис. 3.1.

Георгій Нарбут. Ілюстрація до казки Г.-Х. Андерсена «Вуличний ліхтар».
Кольорова репродукція (1913 рік). Фонди Центрального державного
архіву-музею літератури і мистецтва України, м. Київ.

Рис. 3.2.

Запрошення на вечір КХІ «Згадуємо Георгія Нарбута» (1965 рік).

Фонди Центрального державного
архіву-музею літератури і мистецтва України, м. Київ.

Рис. 3.3.

Диплом професора Української Академії Мистецтв Георгія Нарбута (1919 рік).
 Експозиція виставки «Українське коло: до сторіччя визвольних змагань
 (1917–1921 рр.)». Український музей, м. Нью-Йорк, США (2019 рік).

Рис. 3.4.

Експозиція виставки «Українське коло: до сторіччя визвольних змагань
 1917–1921 рр.)». Український музей, м. Нью-Йорк, США (2019 рік).

Рис. 3.5.

Афіша виставки «Знак Соборності. Великий герб України: від Нарбута до Якутовича». Національний художній музей України, м. Київ (2021 рік).

Рис. 3.6.

Вулична виставка плакату в межах проекту «Георгій Нарбут і творення українського бренду», м. Київ (2021 рік).

Рис. 3.7.

Аверс та реверс ювілейної монети «Георгій Нарбут» номіналом 2 гривні, випущеної Національним банком України з нагоди 120-річчя від дня народження художника (2006 рік).

Рис. 3.8.

Книга «Українська абетка та казки в ілюстраціях Георгія Нарбута» (2019, 2020 роки).

Рис. 3.9.

Презентація проекту «Георгій Нарбут і творення українського бренду»,
м. Київ (2021 рік).

Рис. 3.10.

Презентація «Нарбутівського збірника». На фото – редакторка роботи над виданням А. Білоусова, очільниця видавництва «Родовід» Л. Лихач, історики С. Білоконь та Б. Завітій; м. Київ (2021 рік).

Рис. 3.11.

Презентація монографії Мирослави Мудрак «Уявний світ Георгія Нарбута та створення українського бренду» в м. Чикаго, США. На фото: М. Мельник, президент Українського інституту модерного мистецтва та С. Коледов, Генеральний консул України в Чикаго (2020 рік).

Рис. 3.12.

Репринтне видання «Українська абетка. Малюнки Георгія Нарбута» – переможець конкурсу «BookForum Best Book Award-2020» (2020 рік).

Рис. 3.13.

Монографія «НАРБУТ. Студії. Спогади. Листи [Реконструкція знищеного 1933 року «Нарбутівського Збірника»]» – переможець конкурсу «Найкращий книжковий дизайн» під час десятого Міжнародного фестивалю «Книжковий Арсенал» (2021 рік).

Рис. 3.14.

Олена Зеленська, Перша леді України, під час візиту на десятий Міжнародний фестиваль «Книжковий Арсенал», де придбала монографію «НАРБУТ. Студії. Спогади. Листи [Реконструкція знищеного 1933 року «Нарбутівського Збірника»]» (2021 рік).

Рис. 3.15.

Банер лекції «7 особистостей українського шрифтового мистецтва». Лекція II. Георгій Нарбут». Лектори Вікторія і Віталіна Лопухіни. Школа каліграфії «Арт і Я», м. Київ (2018 рік).

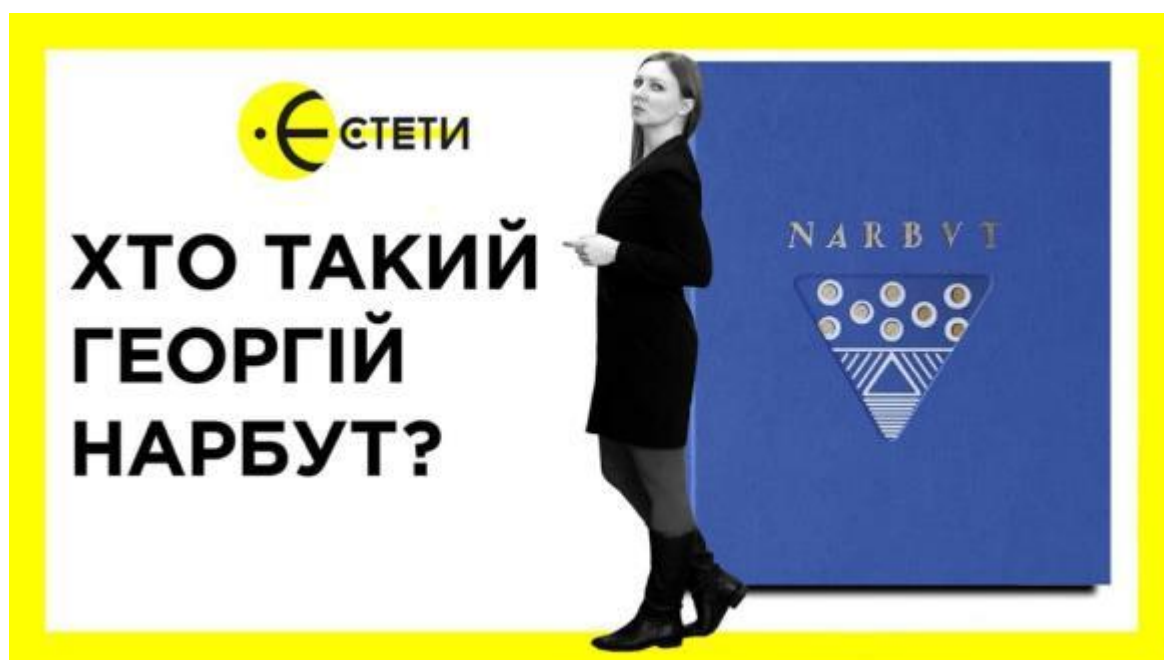

Рис. 3.16.

Банер відеолекції «Хто такий Георгій Нарбут» від книжкового клубу «Єстети» (2023 рік).

Рис. 3.17.

Банер та афіша лекції «Нарбут&Со. Українська книжкова графіка 20-30 років ХХ століття». Одеський художній музей (13 травня 2023 року).

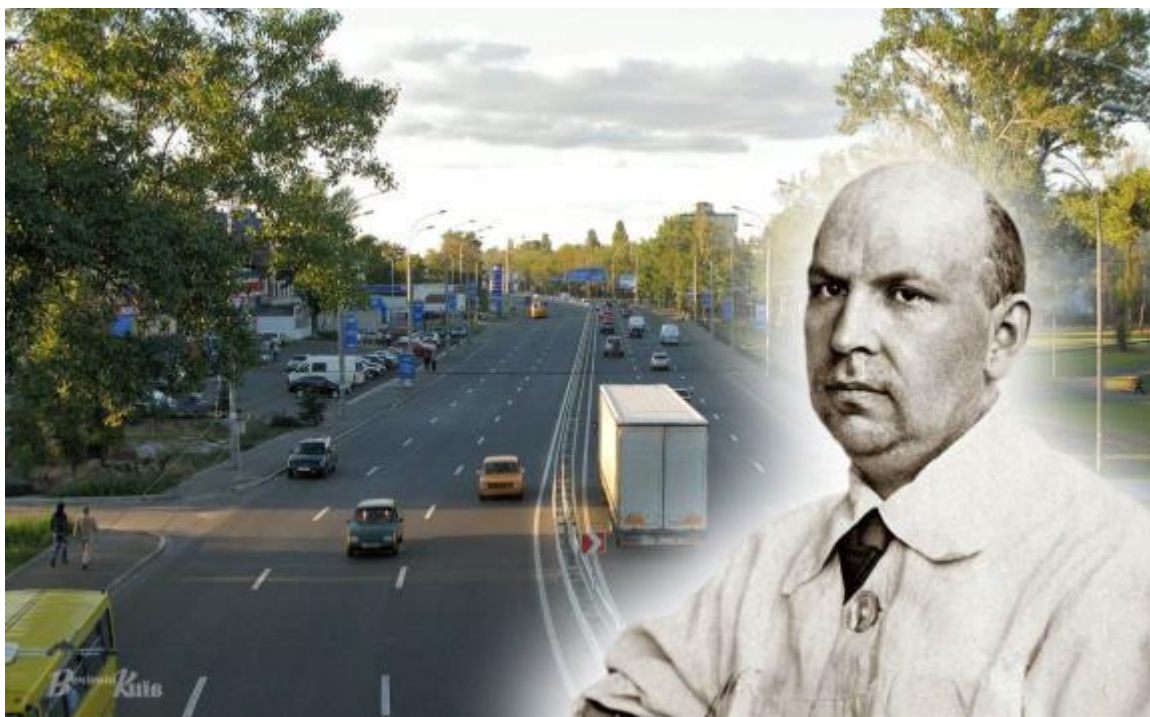

Рис. 3.18.

Проспект Георгія Нарбута в м. Києві. Колаж Н. Слінкіної (2023 рік).

Рис. 3.19.

Ескізи майбутнього скверу Георгія Нарбута в м. Києві (2023 рік).